

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2016

Ilona Tuominen, Kristiina Elo

TUKIVIITTOMAT PÄIVÄKODIN ARJEN APUVÄLINEENÄ

– Tukiviittomakansion koonti ja käyttö

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ AMK | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosionomi AMK | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

Kevät 2016 | 53 + 5

Jaana Laukkanen

Ilona Tuominen, Kristiina Elo

TUKIVIITTOMAT PÄIVÄKODIN ARJEN APUVÄLINEENÄ

– Tukiviittomakansion koonti ja käyttö

Opinnäytetyömme on toiminnallinen kehittämishanke, jonka tuotos on tukiviittomakansio päiväkodin arjen apuvälineeksi. Idea nousi omista mielenkiinnon kohteistamme ja työelämän tarpeesta. Toimeksiantajamme oli Pilke päiväkodit Oy ja käytännössä kehittämistyö tapahtui Turun alueen kolmessa eri yksikössä. Tavoitteenamme oli kehittää hyödyllinen ja käytännöllinen arjen apuväline, jota päiväkodin henkilökunta pystyy hyödyntämään konkreettisesti lasten kielen kehityksen tukemisessa.

Kehittämishankkeemme on ajankohtainen, sillä lasten kielen kehityksen ongelmat ovat yleisiä. Päiväkodin arjessa täytyy huomioida varhaiskasvatuksen lisäksi varhaiserityiskasvatus, lasten kielen kehitys ja siihen liittyvät ongelmat sekä kielen kehityksen tukeminen. Näihin teemoihin perehdyimme opinnäytetyössämme ja niiden pohjalta suunnittelimme ja kokosimme tukiviittomakansion. Tukiviittomat ovat erittäin hyvä menetelmä kielen kehityksen tukemiseen, sillä ne mahdollistavat vuorovaikutuksessa monikanavaisen kommunikoinnin.

Tukiviittomakansion kehittämisessä huomioitiin käytännönläheisyys ja kansion teemat nousivat työntekijöiden näkemyksistä ja omista havainnoistamme. Kehittämismenetelminä käytimme päiväkodin arjen havainnointia, vapaamuotoista kyselyä ja lisäksi hyödynsimme teoreettista kirjallisuutta. Valmis kansio otettiin käyttöön kolmessa eri yksikössä ja perehdytimme henkilökunnan sen käyttöön. Lopputuloksena on selkeä ja käytännönläheinen kokonaisuus – tukiviittomakansio päiväkodin arjen apuvälineeksi.

ASIASANAT:

varhaiskasvatus, päiväkotitoi, kielen kehitys, puhetta tukeva ja korvaava kommunikointi, tukiviittomat

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree programme of social services| Child-, youth- and family work

Spring 2016 | 53 + 5

Jaana Laukkanen

Ilona Tuominen, Kristiina Elo

SUPPORTIVE SYMBOLS OF SIGN LANGUAGE AS EVERYDAY AIDS IN A KINDERGARTEN

– Putting together and using the Folder of Supportive Symbols of Sign Language

Our thesis is a functional development project and its output is the Folder of Supportive Symbols of Sign Language as everyday aid in a kindergarten. The idea of thesis came up from our own interests and needs of everyday life in a kindergarten. The cooperation partner in this Bachelor's thesis was a private kindergarten Pilke päiväkodit Oy and development project put into practice in three different kindergarten of Turku area. The purpose of development was to make a useful and practical aid of everyday life, which can be used by employees of kindergarten for supporting children language development.

The functional development project is topical, because problems of children language development are common. In everyday life in kindergarten, beside of early childhood education, must be noticed early childhood special education, children language development and its problems and also supporting language development. In our Bachelor's thesis we orientated to these themes and based on them we planned and put together the Folder of Supportive Symbols of Sign Language. The supportive symbols of sign language are a good method of supporting language development, because they make interaction more wide-ranging.

In developing the Folder of Supportive Symbols of Sign Language we perceived practicality and the themes of the Folder came from employees' point of views and our own observations. We used different development methods, for example observation of everyday life in the kindergartens, informal enquiries and also took advantages of theoretical literature. When the Folder was ready, we put it into operation in three different kindergarten and we orientated the employees to use the Folder. The result of our development project is compact and practical output - the Folder of Supportive Symbols of Sign Language as everyday aid in a kindergarten.

KEYWORDS:

early childhood education, kindergarten, language development, augmentative and alternative communication, supporting symbols of sign language

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	8
2 VARHAISKASVATUS	9
2.1 Päiväkodin arki	10
2.2 Yhteistyö vanhempien kanssa	11
3 VARHAISERITYISKASVATUS	14
3.1 Tuen tarpeen määrittäminen	15
3.2 Toteutus	16
4 KIELEN KEHITYS	19
4.1 Kielen ja puheen kehitys	20
4.2 Kielen kehitykselliset häiriöt	22
5 KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN	25
5.1 Tukiviittomat	26
5.2 Tukiviittomien opettelu ja käyttäminen	29
6 KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS	31
6.1 Kehittämismenetelmät	32
6.2 Aineisto ja kehittämisen materiaalit	33
7 TUKIVIITTOMAKANSIO	37
7.1 Produktin tekovaihe	38
7.2 Valmis produkti ja palaute	42
7.3 Tulokset	45
8 POHDINTA	48
LÄHTEET	52

LIITTEET

- Liite 1. Tutkimuslupa
- Liite 2. Kysely päiväkodin henkilöstölle
- Liite 3. Päivärytmi -tukiviittomat
- Liite 4. Vaatteet ja pukeutuminen -tukiviittomat

KUVAT

Kuva 1. Kansiossa toistuvat tukiviittomat	41
Kuva 2. Aamupiiri	43

KUVIOT

Kuvio 1. Produktin tekovaihe	42
Kuvio 2. Valmis produkti ja palaute	45
Kuvio 3. Tulokset	47

1 JOHDANTO

Valitsimme toiminnallisen opinnäytetyömme aiheeksi tukiviittomat päiväkodin arjessa ja kokosimme niistä tuotoksen päiväkodin työntekijöiden käyttöön. Aihe valikoitui omien kiinnostuksiemme ja aiempien opintojen pohjalta. Lisäksi tukiviittomia käytetään yhä enemmän päiväkotien arjessa ja tarve toiminnalliselle tuotokselle oli suuri. Työelämäkumppanimme innostui aiheesta ja koki sen erittäin tarpeelliseksi käytännön työn kannalta. Lasten kielellisen kehityksen ongelmien kasvaessa tukiviittomia tullaan tarvitsemaan tulevaisuudessa yhä enemmän.

Päätimme valita toiminnallisen opinnäytetyön, koska halusimme tarjota toimeksiantajallemme konkreettisen arjen apuvälineen. Kehittämistyömme tuotos on tukiviittomakansio, joka sisältää lyhyen teoriaosuuden tukiviittomien hyödyllisyydestä, ohjeet niiden käyttöön ja tukiviittomakuvat päiväkodin arkeen liittyvistä teemoista. Kehittämistyössä hyödynsimme arjen havainnointia, vapaamuotoista kyselyä työntekijöille ja perehtymistä teoreettiseen kirjallisuuteen. Näiden pohjalta suunnittelimme ja kokosimme kansion. Kokoamisen jälkeen kokeilimme kansion toimivuutta käytännössä harjoittelupaikoissamme ja perehdytimme päiväkotien henkilöstön sen käyttöön.

Opinnäytetyön toimeksiantajamme oli Pilke päiväkodit Oy. Suoritimme myös suuntavien opintojemme harjoittelut Pilke päiväkotien eri yksiköissä. Opinnäytetyömme toimintaympäristöinä toimi Nousiaisten yksikkö Koljolan päiväkotia ja Turun Haarlan yksikkö Tähtimetsän päiväkotia. Harjoittelupaikkojemme lisäksi kansio meni Turun Haritun päiväkotia Auringonnousuun. Tukiviittomakansiota kokeiltiin käytännössä kaikissa näissä yksiköissä ja saimme siitä pääosin positiivista palautetta. Kehittämistyö onnistui hyvin tavoitteidemme mukaisesti ja olemme itse hyvin tyytyväisiä lopulliseen tuotokseen. Tulevaisuudessa tästä käytännön työvälineestä on hyötyä toimeksiantajan lisäksi myös meille työssämme varhaiskasvatuksessa.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Sen saavuttamiseksi on ensisijaisen tärkeää tukea lapsen lähiympäristöä ja tukea yhteisöllisyyden muodostumista. Lapsen lähiympäristöön kuuluu paikat, joissa hän viettää paljon aikaa, eli esimerkiksi koti ja päivähoito. Ne vaikuttavat merkittävästi lapsen kehitykseen ja siksi päivähoidon varhaiskasvatukseen tulee kiinnittää huomiota lapsen kehityksen turvaamiseksi. (Koivunen 2009, 10; Hujala & Turja 2012, 13-15.)

Varhaiskasvatus määritellään laissa lapsen suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaksi kokonaisuudeksi, jossa pedagogiikka on vahvasti painotettuna. Sen tavoitteita ovat muun muassa lapsen iän ja kehityksen mukaisen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistaminen sekä tarkoituksenmukaisen tuen järjestäminen. Lasten osallisuutta tulee tukea ja varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioidessa tulee ottaa huomioon lasten toiveet ja mielipiteet heidän ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla. (Finlex.)

Varhaiskasvatus on käsitteenä laaja ja se sisältää monia ulottuvuuksia, joita on oppiaine-, tieteellinen ja käytännön ulottuvuus sekä varhaiskasvatusajattelu. Päivähoidon ydintehtäviä ovat lasten kasvatus, hoito ja opetus ja näiden lisäksi perustehtäviä ovat verkostotyö, lastensuojelun tukitoimet ja yhteistyö vanhempien kanssa. Tätä hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta kutsutaan usein educare-malliksi. (Koivunen 2009, 11-17.) Vaikka toiminnallisen opinnäytetyömme produkti keskittyy vahvasti varhaiskasvatukseen ja siihen liittyviin lasten kielellisiin vaikeuksiin, lasta tulee aina tukea kokonaisvaltaisesti ydintehtävien kautta.

2.1 Päiväkodin arki

Päivähoidossa lasten arki muodostuu rutiineista ja struktuurista, jotka tuovat lapsille turvallisuuden tunnetta. Varhaiskasvattajien tehtävänä on toimia aina lapsen edun mukaisesti. Kaikki toiminta tulisi perustua siihen, että lapsella on läheisiä ihmissuhteita, tasapainoinen kehitys on turvattu, lapsi saa ikätason mukaista huolenpitoa ja lapsi saa kasvaa turvallisessa ympäristössä. Päiväkodin arki muodostuu näistä asioista ja niiden mukaan on tehty päiväkodin päivärytmi. (Koivunen 2009, 31-38.)

Päivähoidon rytmi on useimmiten seuraavanlainen: aamulla päiväkotiin tulo, aamupala, aamupiiri, aamutoiminta (kädentaidot, liikunta, musiikki), ulkoilu, lounas, päiväunet, välipala, iltapäivätoiminta, ulkoilu ja kotiinlähtö. Päivärytmi voi vaihdella päiväkodista riippuen, mutta tällainen päivärytmi on pääpiirteittäin. Ennakoitavuus tuo turvaa lapselle, kun hän tietää toistuvan päivärytmin ansiosta, mitä päivän aikana tulee tapahtumaan. (Helenius ym. 2001, 65-76.) Päivärytmin merkityksellisyyden vuoksi teimme opinnäytetyömme produktin pohjan päivähoidon rytmin mukaan. Tämä helpottaa varhaiskasvattajia produktin käytössä käytännön työssä, kun tukiviittomat on jaoteltu päivärytmin mukaan. Sitä kautta saimme kaikki tarpeelliset tukiviittomat kerättyä produktiin, kun päivärytmin lisäksi huomioimme esimerkiksi siirtymätilanteet.

Varhaiskasvattajien tulee myös huomioida lasten kehitykseen kuuluvat herkkyykskaudet. Lapsilla on herkkyykskausia, joiden aikana hän on erityisen altis tiettyihin herkkyykskauteen kuuluviin ärsykkeisiin. Ympäristön vaikutukset ovat herkkyykskauden aikana erittäin merkittäviä, sillä ne ohjaavat ratkaisevasti lapsen kehitystä. Herkkyykskauden aikana lapsi on erityisen kiinnostunut tietystä asiasta, jonka hän leikin ja toiminnan kautta oppii, mutta kiinnostuksen lopahdettua taito säilyy. Erilaisia herkkyykskausia on lapsuudessa monia, joita ovat muun muassa: 0-6-vuotiaana kielen kehitys, 1-2-vuotiaana pienten esineiden kiinnostus, 0-5-vuotiaana aistien hienosäätö ja 1-4-vuotiaana liikkuminen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 135-136.) Varhaiskasvatuksessa tulee huomioida lasten herkkyykskaudet, jotta lapsen kehitys kulkisi mahdollisimman sujuvasti ja kehitystason mukaisesti. Kielen kehityksen herkkyykskausi on 0-6-

vuotiaana, joten päiväkodissa kielen kehitykseen tulee kiinnittää ensisijaisesti paljon huomiota. Tukiviittomat ovat todella hyvä apuväline kielen kehityksen tukemiseen ja niiden avulla pystytään tukemaan ja vahvistamaan lapsen kielen kehitystä herkkyyksikauden aikana.

Toisaalta lapselle todella merkityksellistä on leikki. Leikki on aktiivista toimintaa, joka nousee lapsen yksilöllisistä kiinnostuksen kohteista ja lapsi on aktiivinen toimija, joka itse päättää leikin aiheen ja sisällön sekä leikkimistavan. Leikki on lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle monella tavalla hyväksi, mutta myös kielen kehitykselle. Kun lapsi leikkii, hän käyttää kieltä oman ikä- ja osaamistasonsa mukaisesti. Ensiksi pieni lapsi käyttää leikkiessään yksittäisiä sanoja ja vähitellen alkaa kertoa mitä hän tekee. Aluksi puhe koostuu lähinnä pienen lapsen kiinnostuksen kohteista, eli esimerkiksi esineistä ja niihin liittyvästä toiminnasta. Lapsen kasvaessa alkaa leikin sisällöt ja merkitykset muuttua ja kielitaidon kasvaessa lapsi alkaa kielen avulla suunnitella ja ennakoida leikin toimintaa. (Roskos & Christie 2007, 119-120; Helenius & Lummelahti 2014, 74-76.)

Leikki on siis lapsen kielen kehitykselle merkittävää, sillä sen avulla lapsi alkaa käyttää kieltä monipuolisesti. Toisaalta leikkitilanteet ovat ensisijaisen hyviä tilanteita havainnoida lapsen kielen kehityksen tasoa, sillä leikkiessään lapsi käyttää kieltä estottomasti. Sen vuoksi varhaiskasvatuksessa leikin havainnointi on tärkeää, koska sen avulla voidaan huomata mahdolliset kielen kehityksen vaikeudet ajoissa ja näin voidaan puuttua ongelmiin mahdollisimman nopeasti. (Helenius & Lummelahti 2014, 74-76.)

2.2 Yhteistyö vanhempien kanssa

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan molempien osapuolien sitoutumista yhteistyöhön lapsen terveen ja tasapainoisen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi sekä oppimisen prosessien tukemiseksi (Thl 2005). Laadukkaan ja onnistuneen varhaiskasvatuksen tärkein ohjenuora on lapsen edun ja oikeuksien turvaaminen. Lapsen tarpeet sekä ikä- ja kehitystaso tulee huomioida kaikkea toimintaa suunnitellessa, arvioidessa ja toteuttaessa.

Vanhemmat ovat oman lapsensa asiantuntijoita ja heillä on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta. On tärkeää ylläpitää keskustelua varhaiskasvatuksen kasvattajien ja lapsen vanhempien välillä lapseen liittyvistä asioista ja kiinnittää huomiota yhteistyöhön. (Koivunen 2009, 152-153.)

Kasvatuskumppanuus vaatii onnistuakseen luottamusta, keskinäistä kunnioitusta ja tasavertaisuutta vanhempien ja kasvattajien välille. Näiden edellytysten ja puitteiden luominen on kasvattajien vastuulla. Kasvattajilla on ammatillista osaamista ja tietoa, joita ovat koulutuksistaan saaneet. Vanhemmilla taas on paljon sellaista tietoa lapsesta, jota kukaan muu ei tiedä. He tuntevat lapsensa persoonallisuuden, temperamentin sekä tavat ja tottumukset. Näiden tietojen yhdistäminen on kasvatuskumppanuuden ja jaetun kasvatustavatuksen peruseriaatteita. Siinä molemmat osapuolet ymmärtävät myös jaetun, mutta yhteisen kasvatustehtävän. (Koivunen 2009, 152-153.)

Vanhempien ja kasvattajien välinen luottamus syntyy avoimesta keskustelusta molempien osapuolten välillä. Keskustelua käydään päivittäisissä kohtaamisissa, kun lapsi tuodaan päivähoitoon ja haetaan sieltä kotiin. Kuulumiset on hyvä vaihtaa puolin ja toisin, jotta kumpikin osapuoli tietää lapsen tilanteen ja ymmärtää hänen käytöstään. Keskustelua on hyvä käydä myös hieman syvällisemmin vanhempien ja kasvattajien välisissä keskusteluissa, joissa keskustellaan kasvatuksesta ja sitä ohjaavista periaatteista, sekä arvoista ja kulttuurista. (Koivunen 2009, 151-152.)

Keskustelun avoimuudesta on erityisen tärkeää pitää kiinni, jotta molemminpuolinen luottamus säilyy. Kasvattajien tulee erityisesti muistaa avoimuus vanhempia kohtaan silloin, kun lapsen kasvusta tai kehityksestä herää huoli. Jos kasvattaja esimerkiksi huomaa viivästymistä tai muuta poikkeavuutta lapsen kielellisessä kehityksessä ja hän haluaisi pyytää erityislastentarhanopettajaa havainnoimaan ja arvioimaan lasta, on hänen ensin keskusteltava huolestaan lapsen vanhempien kanssa. Vanhempien luottamus kasvattajia kohtaan särkyy helposti, jos heille kerrotaan vasta erityislastentarhanopettajan arvion jälkeen huolen heräämisestä. Avoimuus

keskustelussa on tärkeää jotta luottamuksellinen kumppanuus vanhempien ja kasvattajien välillä säilyy. (Koivunen 2009, 151-152.)

3 VARHAISERITYISKASVATUS

Päiväkodin arjessa on tärkeää panostaa varhaiskasvatukseen lisäksi varhaiserityiskasvatukseen. Erityisen tuen tarpeesta puhutaan, kun lapsen kehitys, kasvu tai oppiminen on heikentynyt esimerkiksi toimintavajauden tai vamman vuoksi, mutta tuen tarve on aina myös kontekstisidonnainen. Lapsen kehityksen osa-alueita ovat muun muassa tunne-elämä, kieli ja kommunikaatio, oppiminen, kognitiivisuus ja motoriikka, joissa lapsella voi olla haasteita. Useimmiten vaikeuksien taustalla voi olla monia erilaisia tekijöitä ja ne voivat näyttäytyä moninaisesti. (Hujala & Turja 2012, 260-263.)

Päivähoidossa lasten erityisen tuen tarpeet ovatkin monenlaisia. Päivittäisen kasvatustyön tukeminen ja tehostaminen on ensisijaisen tärkeää varhaiserityiskasvatuksessa ja siinä jokaisen erityistä tukea tarvitsevan lapsen yksilöllisyys tulee huomioida (Heinämäki 2000, 7). Varhaiserityiskasvatuksen pedagogiikka tulisikin toteuttaa sen ajatuksen pohjalta, että lapsi on kokonaisuus, johon vaikuttaa haasteiden lisäksi muun muassa lähiympäristö ja siihen liittyvät tekijät. (Hujala & Turja 2012, 263.)

Erityisen tuen perustana on vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen yhteistyö eli kasvatuskumppanuus. Se mahdollistaa lapsen kehityksen ja kasvun kokonaisvaltaisen seuraamisen ja tukemisen, kun vanhemmat ovat lapsensa asioiden asiantuntijoita ja henkilöstöllä on taas alalta ammattitaitoa ja -osaamista. Toisaalta lapsen yksilöllinen huomioiminen on tärkeää varhaiserityiskasvatuksessa ja se toteutuu muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman avulla, johon voidaan myös tarvittaessa sisällyttää myös lapsen tuen tarve, sen arviointi ja järjestelyt. Lisäksi varhaiserityiskasvatuksessa tulee kiinnittää huomiota lapsen arkeen, sillä siinä päivittäinen tuki toteutuu. Arjen sujumisen vuoksi on tärkeää tehdä lapselle hyvä ja turvallinen ympäristö niin, että se sisältää sellaiset lähiympäristöt, materiaalit ja tilat, jotka vahvistavat lapsen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kehitystä. (Heinämäki 2004, 29-34.)

3.1 Tuen tarpeen määrittäminen

Lapsen tuen tarpeen tunnistaminen ja määrittäminen ei ole aina helppoa. Lasten kasvu ja kehitys kulkee omaa yksilöllistä vauhtia eivätkä kaikki lapset opi uusia asioita ja taitoja yhtä nopeasti. Myös temperamenttierot sekä erilaiset perhe- ja kulttuuritaustat vaikuttavat kehityksen etenemiseen. Kasvattajalta vaaditaan suurta ammattitaitoa, jotta hän kykenee arjen kasvatustilanteissa huomaamaan ja huomioimaan jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. (Koivunen 2009, 91-94.)

Erityisen tuen tarve voidaan jossain tapauksissa ennaltaehkäistä, jos lapsen kasvatukselliset tarpeet pystytään huomioimaan varhain. Aina se ei kuitenkaan ole mahdollista ja tarve erityiselle tuelle syntyy. Kasvattajat ja lapsen huoltajat yhdessä arvioivat, keskustelevat ja päättävät erityisen tuen antamisesta. Arvioinnin tukena voidaan käyttää erityislastentarhanopettajan erityispedagogista osaamista ja lapsen havainnointia. Erityislastentarhanopettajan on hyvä olla mukana myös jatkotoimenpiteiden suunnittelussa. Jokaiselle lapselle suunnitellaan ja toteutetaan erityinen tuki vastaamaan juuri hänen tarpeitaan. Lapselle tehdään varhaiskasvatuksen kuntoutussuunnitelma ohjaamaan tuen järjestämistä. (Koivunen 2009, 91-94.)

Tuen tarpeen arvioinnissa on tärkeää ymmärtää lapsen tavallisen kehityksen ja tukea tarvitsevan kehityksen ero. Erilaisissa ympäristöissä tulee huomioida lapsen kyky toimia tuen tarvetta määrittäessä. Tämä on merkittävää, sillä erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarve tuelle voi johtua esimerkiksi kehityksellisten piirteiden lisäksi kasvuympäristöstä. Tuen tarvetta määrittäessä täytyy tehdä moniulotteinen arviointi, mikä huomioi lapsen kokonaiskehityksen ja -tilanteen avulla lapsen erilaiset ominaisuudet, jotka ilmentyvät eri kasvuympäristöissä eri tavalla muuttuen. (Heinämäki 2004, 22-23.)

Tärkeää on luoda kokonaiskuva lapsen koko elämästä, siihen liittyvistä ympäristöistä, sosiaalisista kontakteista, lapsen omista mielenkiinnon kohteista ja vahvuuksista. Moniulotteinen tuen tarpeen määrittely mahdollistaa näin tilanteen ymmärtämisen kokonaisuutena, jossa keskiössä ei ole pelkästään

lapsen tuen tarve, vaan myös kaikki siihen liittyvät osatekijät. Tämä mahdollistaa tuen tarpeen oikeanlaisen määrittelyn, koska sen kautta osataan eritellä muun muassa mikä kuuluu lapsen normaaliin luonteeseen tai persoonallisuuden piirteisiin ja mikä taas on tukea tarvitsevaa käyttäytymistä. Toisaalta tärkeintä on muistaa, että erityistä tukea tarvitseva lapsi on kuitenkin aina ensisijaisesti lapsi, joka kehittyy ja kasvaa leikin, oppimisen ja turvallisen ympäristön avulla. (Heinämäki 2004, 22-23.)

3.2 Toteutus

Varhaiserityiskasvatus pyritään toteuttamaan niin usein kuin mahdollista tavallisessa päivähoitoryhmässä. Tämä tarkoittaa, että erityistä tukea tarvitsevat lapset pyritään aina mahdollisuuksien mukaan integroimaan eli sijoittamaan tavalliseen lapsiryhmään. Integroidussa erityisryhmässä on tällöin erityistä tukea tarvitsevia lapsia ja lapsia, joilla tuen tarvetta ei ole. Lasten määrä integroidussa erityisryhmässä on yleensä viisi erityisen tuen tarpeessa olevaa lasta ja seitsemän tukea tarvitsematonta lasta (Koivunen 2009, 93). Integraatio voi tapahtua myös ryhmäintegraationa, jolloin erityisryhmä on sijoitettu tavalliseen päiväkotiin. Toiminnallinen integraatio puolestaan merkitsee toiminnan suunnittelua ja toteutusta ryhmien kesken, esimerkiksi tavallisen lapsiryhmän ja erityisryhmän välinen yhteinen toiminta. (Pihlaja & Viitala 2004, 132.)

Erityisen tuen järjestämistä suunniteltaessa on ensiarvoisen tärkeää pohtia asiaa lapsen edun ja hyvinvoinnin kannalta. Kun tuen tarvetta määritellään, tulee ehdottomasti pitää mielessä periaate, jonka mukaan mietitään vain tukitoimia lapselle, ei diagnoosia tai muuta lasta määrittävää leimaa. Sosiaaliset suhteet ovat lapsille tärkeitä kasvun, kehityksen ja terveen itsetunnon määrittymisen kannalta. Integroidussa erityisryhmässä on sekä lapsia, jotka tarvitsevat tukea, että lapsia jotka eivät tarvitse. Lapset ovat ryhmässä samanarvoisessa asemassa tuen tarpeesta riippumatta. Erityispedagogiikan eettiset periaatteet, arvostus, hyväksyntä ja se, että loukkaavaa puhetta ja

toimintaa ei tapahdu, ohjaavat integroidun ryhmän toimintaa. (Hujala & Turja 2010, 264-265).

Integraation rinnalla puhutaan usein myös inkluusiosta suunniteltaessa erityisen tuen järjestämistä. Integraation periaatteen mukaan toimittaessa, erityistä tukea tarvitsevat lapset ikään kuin sisällytetään tukea tarvitsemattomien lasten ryhmään. Inkluusion periaate taas pyrkii enemmän muokkaamaan ympäristöä tukea tarvitsevien lasten ympäriltä. Lasten ei siis tule sopeutua, vaan ympäristön. Tasa-arvoisuus ja yhdenmukaisuus ovat arvoja, jotka ovat voimakkaasti läsnä inklusiivisessa kasvatuksessa. Se korostaa ihmisoikeuksia ja kaikkien lasten osallisuuden mahdollisuuksia. (Viittala 2006, 95; Hujala & Turja 2010, 264-265.)

Päivähoidossa erityispedagogisessa ohjauksessa on lapsen tukemiseen erilaisia kuntouttavia elementtejä. Nämä eri tekijät vaikuttavat merkittävästi erityistä tukea tarvitsevien lapsien kuntoutukseen ja näihin elementteihin tulisi varhaiskasvatuksessa panostaa. Ensinnäkin pedagogisen toiminnan perustana on aina hyvä vuorovaikutus ja luottamuksellinen suhde, sillä niiden avulla tuetaan molemminpuolista yhteisymmärrystä. (Heinämäki 2004, 35-38.)

Toisaalta struktuuri on ensisijaisen tärkeässä asemassa, koska johdonmukaisen päivärytmin ja struktuurin avulla lapsi pystyy ennakoimaan tulevia tapahtumia. Tämän avulla lapsen arjen toiminnot pysyvät selkeinä ja ennakoitavina, ja lapsi ymmärtää paremmin omaa toimintaansa ja itseensä liittyviä odotuksia. Johdonmukaisen struktuurin avulla lapsi kokee arjen turvalliseksi ja ennakointi lisää lapsen kielen kehittymistä, muistia ja käyttäytymistä. Toisaalta lapsen kokonaisvaltaisen kehitystason huomioiminen on tärkeää ja varhaiskasvattajan tulee myös ohjata lapsen omaa toimintaa. Struktuuri tukee yhteistä arkea, mutta yksilöllinen toiminnanohjaus mahdollistaa yksilöllisen huomioimisen, ohjeistamisen ja kannustamisen sekä perustaitojen oppimisen. (Heinämäki 2004, 35-38.)

Yksilöllisen toiminnanohjauksen lisäksi varhaiserityiskasvatuksessa merkittävää on ryhmätoiminta, jossa lapsen kehitystä tukee monella tavalla vuorovaikutus ja

kontaktit muiden lapsien kanssa. Yhteinen leikki ja toiminta innostaa lasta tekemään myös niitä itselle haastavia asioita, joissa erityisen tuen tarvetta esiintyy, esimerkiksi kommunikointia tai liikkumista. Nämä erilaiset elementit tukevat monipuolisesti erityistä tukea tarvitsevaa lasta arjessa ja näiden osatekijöiden kytkeminen varhaiskasvatukseen arkeen vaatii varhaiskasvattajalta muun muassa lapsen kehitystason tuntemusta ja oikeanlaista arjen suunnittelua. (Heinämäki 2004, 35-38.)

4 KIELEN KEHITYS

Kielen kehitys on tärkeä osa-alue lapsen kokonaiskehityksessä ja varhaiskasvatuksessa siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä kielen kehittyminen on ensisijaisen tärkeää. Kieli vaikuttaa ratkaisevasti lapsen toimintaan joka päivä, kun hän tarvitsee kieltä esimerkiksi vuorovaikutukseen, ajatteluun ja leikkiin. Kieli mahdollistaa kommunikaation, mikä on ihmiselle elintärkeää, sillä kommunikaation avulla mahdollistuu tunteiden ja ajatusten ilmaisu, uusien asioiden oppiminen sekä toisten ihmisten ymmärtäminen. (Heinämäki 2000, 49-50; Wearmouth 2012, 59.)

Lapsi ilmaisee usein itseään sanojen lisäksi erilaisilla eleillä ja ilmeillä (Koivunen & Lehtinen 2015, 153). Kielen kehityksessä vuorovaikutus ja kehonkieli ovatkin merkittävässä asemassa, sillä vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa puhuttua kieltä käytetään vähemmän kuin ei-kielellistä viestintää. Nämä eleet ja ilmeet ovat kiinteästi mukana vuorovaikutuksessa ja esimerkiksi tunteiden ilmaisu tapahtuu tutkimuksien mukaan enemmän eleillä kuin sanoilla. Kehonkieli sisältää sanattomia perustekijöitä, jotka voidaan jakaa eri dimensioihin, joita ovat muun muassa silmät, kädet, kasvonpiirteet, asento, jalat ja etäisyys. (Woolfson 2003, 12-13.) Tukiviittomat ovat myös tämän vuoksi hyvä apuväline varhaiskasvatuksessa kielen ja puheen kehityksen tukemisessa niiden monipuolisen visuaalisuuden ja kehonkielen hyödyntämisen vuoksi.

Lasten kielen kehitys tapahtuu yksilöllisesti, mutta on joitain merkkejä, joiden pohjalta pitää huolestua lapsen normaalista kielen kehityksestä. Kielen kehityksessä on ensisijaisen tärkeää huomata mahdollisimman ajoissa erilaiset ongelmat ja puutteet. (Terveyskirjasto 2016.)

Lapsien kielen kehitystä seurataan Suomessa monitahoisesti, muun muassa neuvoloissa, kouluissa ja päivähoidossa. Neuvoloissa kielen kehitystä seurataan muun kehityksen ohella, mutta 5-vuotis neuvolassa kartoitetaan tarkemmin kielen ja puheen kehitystä. Päiväkodissa varhaiskasvattajat arvioivat lapsen kielen kehitystä yhdessä vanhempien kanssa erilaisissa keskusteluissa.

Koulussa opettajat ja erityisopettajat tarkkailevat yhdessä lapsien kielen ja puheen kehitystä. Lapsen kielen, puheen ja kommunikoinnin kehitystä siis seurataan erilaisissa yhteyksissä monitahoisesti. (Kunnari & Savinainen-Makkonen toim. 2004, 150-151.)

4.1 Kielen ja puheen kehitys

Lapsen kielen ja puheen kehittyminen alkaa heti lapsen syntymästä. Jo aivan pienellä vauvalla on tarve kommunikoida ympäristönsä kanssa sekä valmiudet sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vauva on kiinnostunut ihmiskasvoista ja kiinnittää huomionsa herkästi ihmisääniin, sekä kykenee jäljittelemään kasvojen ilmeitä ja puheen yksinkertaisia äänteitä. Tätä puheen kehittymistä edeltävää vaihetta kutsutaan esikielelliseksi kehitysvaiheeksi. Vanhemmat tai muut pienen vauvan kanssa lähimmässä vuorovaikutuksessa olevat ihmiset voivat omalla toiminnallaan tukea tätä kehitysvaihetta. (Siiskonen ym. 2003, 23-29.)

Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde luo pohjaa lapsen myöhemmälle kielelliselle kehitykselle. Vauvalle puhuminen, ääntelyn vahvistaminen ja katsekontakti ovat tärkeitä asioita vauvan ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa. Kun vauvalle on luotu perusturvallisuuden tunne vastaamalla hänen tarpeisiinsa ja antamalla sekä hoivaa että huolenpitoa, hän voi rauhassa tutkia ja tarkkailla ympäristöään. Esikielellinen kehitysvaihe päättyy, kun puhe kehittyy ja lapsi alkaa käyttää sanoja kommunikaation välineenä. Esikielellinen kehitysvaihe ja lapsen viestintätavat sen aikana voivat ennustaa lapsen myöhemmän kielellisen kehityksen laatua. (Siiskonen ym. 2003, 23-29.)

Esikielellistä vaihetta seuraa varhaisen kielen kehityksen vaihe, jolloin lapsi alkaa omaksua ja käyttää yksittäisiä sanoja. Vähitellen sanoja alkaa tulla puheeseen lisää ja lapsi alkaa muodostaa lyhyitä lauseita. Noin puolitoista vuotiaan lapsen sanavarastoon on karttunut 30–50 sanaa. Tästä sanavarasto alkaa kasvaa reipasta vauhtia ja kaksi vuotiaan lapsen sanavarasto on jo yli kaksisataa sanaa. Sanavaraston kasvaessa lapsi alkaa myös yhdistellä sanoja

lauseiksi ja taivuttaa niitä oikeisiin sanamuotoihin. (Pihlaja & Viitala 2004, 194–196.)

Lasten kielen kehitys etenee eri tahdissa vaiheesta toiseen. Tämän vuoksi kielen kehitystä on haastavaa seurata ja erottaa kehityksen poikkeavuudet normaalista kehityksestä. Esimerkiksi sisarusten kielen kehitys voi edetä hyvinkin erilaista vauhtia, molempien kehityksen ollen kuitenkin täysin normaalia. Lapsi tekee paljon virheitä opitellessaan sanojen taivutuksia. Tämä ei kuitenkaan ole merkki kehityksen poikkeavuudesta, vaan luonnollinen osa kehitystä, joka kertoo kullekin ikäkaudelle ominaisista lapsen ajattelu- ja päättelytavoista. (Siiskonen ym. 2003, 61.)

Lapsen kokonaiskehitykseen vaikuttaa suuresti kielen ja puheen kehittyminen, sillä se vaikuttaa lapsen päivittäiseen toimintaan monella tavalla. Kielen kehitys liittyy myös vahvasti minuuden ja ajattelun kehittymiseen ja puhe kehittyy jokaisella lapsella yksilöllisesti. Kielen kehitys voidaan jakaa puheeseen ja vuorovaikutukseen. Lapsen sosiaalisten taitojen yksi merkittävä osa on vuorovaikutustaidot. Puheen avulla lapsi saa yhteyden muihin lapsiin ja aikuisiin ja näin syntyy vuorovaikutus muiden kanssa. Lapsen tulisi saada myönteisiä kokemuksia siitä, että on vuorovaikutuksessa muiden kanssa, joko puheen tai muiden kommunikaatiokeinojen avulla. Näitä vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja ovat muun muassa eleet, äänensävyt, katseet ja ilmeet, jotka ovat vuorovaikutuksessa tärkeässä asemassa, jotta lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi. (Heinämäki 2000, 49-51.)

Lisäksi kommunikointiympäristö on merkittävässä asemassa vuorovaikutuksen muodostumiseen, sillä ilmauksen sisältö liittyy ympäröivään kontekstiin. Kykyä ymmärtää ja käyttää kieltä erilaisissa vuorovaikutusympäristöissä sopivasti ja tehokkaasti kutsutaankin pragmaattisiksi taidoiksi. Lapsella nämä pragmaattiset taidot muodostuvat erilaisista osa-alueista, joita ovat muun muassa aistitoiminnot, muisti, päättelytaidot, sosiaaliset kyvyt ja kokemukset. (Loukusa & Paavola (toim.) 2011, 13-39.)

Kielellinen tietoisuus sisältää erilaisia tasoja, joiden kautta kielen kehitys tapahtuu. Näitä kielellisen tietoisuuden tasoja ovat muun muassa morfologinen (sanojen ymmärtäminen), syntaktinen (lauseiden ymmärtäminen), fonologinen (äänteiden ymmärtäminen) ja pragmaattinen (sanojen sisältöjen ymmärtäminen). (Koivunen & Lehtinen 2015, 153-156.)

Lisäksi kielen kehitykseen liittyy vahvasti käsitteet passiivinen ja aktiivinen sanavarasto. Lapsella on passiivinen sanavarasto, joka kattaa kaikki sanat, jotka lapsi ymmärtää ja hän tietää niiden merkityksen. Aktiivinen sanavarasto taas koostuu sanoista, joita lapsi itse osaa käyttää. Nämä molemmat sanavarastot laajentuvat, kun lapsi etenee kielen kehityksessä. Näistä passiivisen ja aktiivisen sanavaraston käsitteistä käytetään myös termejä puheen tuottaminen ja puheen ymmärtäminen. Nämä termit on luotu siksi, että aktiivista toimintaa on myös puheen ymmärtäminen. (Koivunen & Lehtinen 2015, 153; Terveyskirjasto 2016.)

4.2 Kielen kehitykselliset häiriöt

Kielellisen kehityksen ongelmat ja vaikeudet muodostavat suurimman kehityksellisten vaikeuksien ryhmän (Koivunen 2009, 101). Erilaiset kielen ja puheen kehityksen häiriöt lapsilla ovat yleisiä. Tutkimuksien mukaan noin 3-7 % lapsista on lieviä puheen ja kielen kehityksen ongelmia. (Terveyskirjasto 2015.)

Lapsella kielen kehityksen häiriöt voivat olla moninaiset ja näyttäytyä eri tavoin, mutta pääasiassa ne ilmentyvät kyvyttömyytenä kommunikoida kielen avulla. Vaikka lievät kielihäiriöt ovat lapsilla suhteellisen yleisiä, on kielen ja puheen kehitys kuitenkin yksilöllistä. Kehitys ei välttämättä tapahdu tasaisesti, joten kielen kehityksellisten häiriöiden huomaaminen voi olla välillä haastavaa. Toisaalta kielen kehitystä tulee aina verrata lapsen iän mukaiseen kehitystasoon, jonka avulla sitä voidaan havainnoida. Tärkeintä kielen kehityksen häiriöissä on niiden huomaaminen tarpeeksi ajoissa. Jo lapsen varhaiskehityksessä vaikeat kielihäiriöt voidaan todeta esimerkiksi ääntelystä. Riittävän varhainen toteaminen mahdollistaa nopeat tukitoimet, joiden avulla

pystytään ennaltaehkäisemään pahempia ongelmia ja liitännäishäiriöitä. (Launonen & Korpjaakko-Huuhka 2003, 40-44.)

Kielen kehityksen vaikeudet voivat johtua esimerkiksi elimellisestä poikkeavuudesta, aivo-toiminnasta, kuulosta tai sosioemotionaalisista syistä ja ne voivat esiintyä puheen ymmärtämisen, ääntämisen tai tuottamisen vaikeuksina (Heinämäki 2000, 52). Erilaisia lasten kielihäiriöitä ovat muun muassa fonaatio- eli äänihäiriöt, puhumattomuus (autismi, mutismi), artikulaatiohäiriöt, viivästynyt kielen ja puheen kehitys, dysfasia eli kielen kehityksen erityisvaikeus ja puheen sujuvuuden häiriöt (Launonen & Korpjaakko-Huuhka 2003, 41).

Dysfasia eli kielen kehityksen erityisvaikeus tai poikkeava kielen kehitys ilmenee joko kielen tuottamisen tai ymmärtämisen vaikeutena, tai molempina. Lapsen kielen- ja puheenkehitys etenee ikätasosta poiketen esimerkiksi viivästyneenä. Lapsen voi olla vaikeaa tuottaa puhetta tai ymmärtää sitä. Kielellinen erityisvaikeus eli dysfasia on useimmiten perinnöllinen eikä selity neurologisilla, tunne-elämän tai aistitoimintojen poikkeavuutena (Siiskonen ym. 2014, 73.)

Dysfasiaa hoidetaan muun muassa puheterapian avulla ja hoidossa todella tärkeää on säännöllinen toiminta ja ympäristön pysyvyys. Näiden avulla lapsi pystyy ennakoimaan tulevia tapahtumia, mikä helpottaa lapsen arkea. Kun lapsella on kielen kehityksen erityisvaikeutta, on puheen ymmärtämisen ja ymmärretyksi tuleminen vaikeaa, mikä voi aiheuttaa lapselle turhautumista. Tämän välttämiseksi voidaan viestinnän tueksi käyttää esimerkiksi kuvia tai viittomia, jotta viestin sisältö ymmärretään ja näin vältetään turhautumisesta seuraavat mahdolliset aggressiot. (Heinämäki 2000, 54-55.)

Lapsen puhumattomuudessa eli mutismissa lapsella on fyysisesti kaikki kunnossa eli muun muassa puhe-elimet ovat toimivat, mutta ongelma voi johtua psyykkisistä tai neurologisista tekijöistä. Lapsi ei siis puhu, vaikka hänellä olisi siihen mahdollisuus. Lisäksi mutismi voidaan jakaa valikoivaan puhumattomuuteen eli selektiiviseen mutismiin, jossa puhumattomuuden kohde

on tietyissä henkilöissä tai asioissa. Mutismin hoidossa puheterapia on merkittävässä osassa ja lisäksi huomiota tulee erityisesti kiinnittää lapsen arkielämän sosiaalisiin tilanteisiin, sillä puhumattomuus voi vaikuttaa negatiivisesti lapsen sosiaaliseen kehitykseen. (Heinämäki 2000, 55-56.)

Lasten kielellisiä häiriöitä ovat lisäksi erilaiset äänihäiriöt ja änkytys. Äänihäiriö johtuu väärästä äänenkäytöstä eli sen taustalla vaikuttavat toiminnalliset tekijät. Lapsi voi käyttää ääntä väärin esimerkiksi huutamalla tai kuiskaamalla, kun äänenkäyttö ei ole hallittua. Änkytys taas voi johtua elimellisestä, neurologisesta tai oppimisen ongelmasta, mikä aiheuttaa puherytmiin häiriötä ja sanojen tai äänteiden toistoa. Tärkeää änkyttävän lapsen kanssa on ympäristön hyväksyminen ja rauhallisuus vuorovaikutuksessa. (Heinämäki 2000, 55-56.)

5 KIELEN KEHITYKSEN TUKEMINEN

Lapsen kielen kehityksen tukemisessa erityisen tärkeää on tukea lapsen kokonaisvaltaista kehitystä arjessa. Arjen toiminnot, turvallinen ympäristö ja toiminnan ennakoitavuus ovat ensisijaisen tärkeässä asemassa puheen ja kielen kehityksen tukemisessa. Ei-kielellinen viestintä eli ilmeet, eleet ja katseet tukevat vahvasti vuorovaikutusta ja puheen sisältöä. Lapsen kanssa tuleekin käyttää erityisen paljon ei-kielellistä viestintää vuorovaikutuksen tukena, sillä sanattomat ilmaukset ovat lapselle ominaisia. Lisäksi kielen tukemiseen voi käyttää monenlaisia erilaisia käytännön tukemiskeinoja, kuten kuvia, lukemista, loruja, riimejä, leikkejä ja sanaleikkejä. Näiden käytännön tukemiskeinojen avulla pystytään tukemaan kielen kehitystä monipuolisesti leikin ja mukavan yhdessäolon avulla. (Heinämäki 2000, 57-59.)

Lisäksi tärkeää on lapsen viestin aito kuuntelu, niin että lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi. Arjen pedagogiikka on merkittävässä osassa kielen kehityksen tukemisessa, kun tavallisissa arjen tilanteissa kuten pukemisessa ja syöttämisessä opetellaan yhdessä esimerkiksi kyseisiin tilanteisiin liittyvien sanojen ja ilmauksien merkityksiä. Lapsen elämässä tärkeää on ennakoitava ja turvallinen arki, jonka kautta lapsen puhetta ja kieltä pystytään tukemaan lapsen omassa ja tutussa ympäristössä. (Heinämäki 2000, 57-59.)

Erilaisten kielihäiriöiden ja muiden vuorovaikutusongelmien vuoksi voidaan tarvita kielen kehityksen tueksi erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointitapoja. Puhetta korvaava kommunikointi on välttämätöntä, jos henkilö ei pysty lainkaan puhumaan, mutta puhetta tukeva kommunikointi auttaa täydentämään puhetta. Tukeva kommunikointi auttaa puheen sisällön kertomista eri keinoin, jos puheen tuottamisessa on vaikeuksia. Tällaisia erilaisia kommunikointitapoja ovat muun muassa graafiset merkit (bliss-symbolit, piktogrammit) ja manuaaliset merkit (viittomat). (Tetzchner & Martinsen 2000, 20-22.)

Kommunikointi jaetaan ei-avusteiseen ja avusteiseen kommunikointiin. Ei-avusteisessa kommunikoinnissa ihminen tuottaa kielen ilmaukset itse, kuten

esimerkiksi tukiviittomat ja avusteisessa kommunikoinnissa käytetään erilaisia apuvälineitä kuten graafisia kuvia. Toisaalta kommunikointi on joko itsenäistä tai toisen avusta riippuvaista, itsenäisessä kommunikoinnissa viesti tuotetaan esimerkiksi puhelaitteella kokonaan itse, mutta esimerkiksi viittomat ovat toisen avusta riippuvaisia, sillä niiden sisällön tulkitsemiseen tarvitaan toinen ihminen. (Tetzchner & Martinsen 2000, 20-22.)

Tukiviittomat ovat ensisijaisen hyvä tapa tukea lapsen kielen kehitystä. Viittomakieli on oma kielensä ja eri mailla on omat viittomakielensä, johon kuuluu siihen liittyvät kieliopit, esimerkiksi suomalainen viittomakieli. Lisäksi on viittomajärjestelmiä, joissa viitotaan puhe sanatarkasti ja nämäkin viittomajärjestelmät ovat erilaisia eri maissa. Edellä kuvattuja viittomakielisiä ja viittomajärjestelmiä käyttävät useimmiten kuurot puhetta korvaavana kommunikointina. Kuulevien kielihäiriöisten lasten kanssa käytetään puhetta tukevana kommunikointina puhutun kielen mukaista viittomakieltä, sillä viittomien ja puheen käyttäminen yhdessä on helpompaa ja ymmärrettävämpää. (Tetzchner & Martinsen 2000, 22-23, 45.)

Puhutun kielen mukaisia viittomia on helpompi opettaa lapselle, kun itse viittomakielen opettelu vaatii paljon työtä. Lapsi ymmärtää lisäksi paremmin yksittäiset, puheen ohella tehdyt viittomat, kun niiden visuaalinen viesti on selkeä ja yksinkertainen. Tukiviittomat ovat siis ensisijaisen hyviä käyttää lasten kanssa, kun niiden asiasisältö ja visuaalisuus ovat yksinkertaisia ja tiettyyn sanaan sidottuja. (Tetzchner & Martinsen 2000, 22-23, 45.) Tämän vuoksi päätimme tehdä tukiviittomakansion päiväkodin arjen apuvälineeksi, sillä tukiviittomat ovat tärkeitä puhetta tukevassa kommunikoinnissa. Niiden avulla pystytään tukemaan monipuolisesti lapsen kielen ja puheen kehitystä jokapäiväisissä tilanteissa.

5.1 Tukiviittomat

Tukiviittomat tuovat kommunikointiin tukea, jonka kautta viestintä tulee lapselle mielekkäämmäksi edistämällä sosiaalisia kontakteja (Heinämäki 2004, 26). Tukiviittomat nimensä mukaisesti tukevat lapsen kielen ja puheen kehitystä,

sillä niitä käytetään samanaikaisesti puhutun kielen kanssa. Tukiviittomat ovat samoja viittomia, joita viittomakieliset kuurot käyttävät, mutta niiden käyttöperiaate on erilainen. Tämä perustuu siihen, että lauseesta viitotaan vain tärkeimmät ja oleelliset sanat. Tukiviittomien käytön alussa lauseesta voidaan viittoa vain yksi sana ja myöhemmin lisätä viitottujen sanojen määrää. Ei ole siis yhdentekevää mitkä sanat lauseesta viitotaan eikä tarkoituksena ole viittoa jokaista puhuttua sanaa. Tällöin viittoma korostaa lauseesta oleellisen osan ja lapsen on helpompi ymmärtää viesti. (Launonen & Korpjaakko-Huuhka 2009, 110.)

Viittoma voidaan näyttää myös rytmittäen se sanan tavujen mukaisesti, mikä myös korostaa lausuttua sanaa. On myös tärkeää että tukiviittomat vastaavat lapsen motorisia taitoja. Niitä voidaan sekä muokata että helpottaa niin, että lapsen on ne helppo ymmärtää ja tuottaa itse. Kasvattajan tulee muistaa tämä valitessaan käyttämiään tukiviittomia. (Launonen & Korpjaakko-Huuhka 2009, 110.) Otimme tämän huomioon tukiviittomakansiota kootessa ja valitsimme kansioon mahdollisimman selkeitä ja yksinkertaisella käsimuodolla näytettäviä viittomakuvia.

Viittomat ovat helposti omaksuttavia ja niiden käyttö on helppoa, sillä se ei vaadi apuvälineitä. Tukiviittomien käyttö auttaa lasta ymmärtämään puhetta paremmin, erityisesti puheen rytmin havaitseminen helpottuu. Tämä tukee myös lapsen äänteellistä kehitystä. Tukiviittominen helpottaa kasvattajan ja lapsen välistä kommunikointia sillä puheen ja viittomien samanaikainen käyttö pakottaa myös kasvattajan hidastamaan puhenopeuttaan ja miettimään tarkemmin lauseidensa sisältöä. Helposti tapahtuu myös vaistomainen sekä puhuttujen että viitottujen sanojen korostaminen (Huuhtanen 2001, 37). Ilmaisuu muuttuu selkeämmäksi, kun sujuvan kommunikoinnin kannalta epäolennaiset sanat ja asiat jätetään puheesta pois. (Launonen & Korpjaakko-Huuhka 2009, 110; Kunnari & Savinainen-Makkonen 2012, 282-283.)

Viittomat koostuvat viidestä erilaisesta rakenneyksiköstä, jotka ovat käsimuoto, paikka, liike, orientaatio ja ei-manuaaliset elementit. Käsimuoto on sormien asento, joka näyttää viittoman. Paikka on kohta viittojan keholla, jossa viittoma

tehdään. Liike kertoo millainen on käden tekemä liike viittoman aikana ja orientaatio kertoo mihin suuntaan viittojan sormet ja kämmen näyttävät. Ei-manuaaliset elementit tarkoittavat viittomiin tavallisesti kuuluvia suun asentoja ja liikkeitä. Ei-manuaaliset elementit kuuluvat enemmänkin viittomakielen käyttöön, sillä tukiviittomia käytettäessä puhutaan samanaikaisesti. (Huuhtanen 2001, 26-27; Jantunen 2003, 28.)

Tukiviittomina käytettävät viittomat siis koostuvat pääasiassa neljästä rakenneyksiköstä: käsimuodosta, paikasta, liikkeestä ja orientaatiosta. Tukiviittomien on hyvä olla mahdollisimman helposti ymmärrettäviä ja yksinkertaisia viittomia. Viittomia voidaan muokata ja helpottaa lapsille sopivammaksi kun niitä käytetään tukiviittomien periaatteella. On tärkeää, että esimerkiksi käsimuoto on sellainen, jonka lapsi pystyy itse näyttämään motoristen taitojensa kehitysasteen mukaisesti. Tukiviittomat ovat siis viittomakielestä lainattuja viittomamerkkejä, joita käytetään puheen ohessa samassa lausejärjestyksessä missä puhekieli etenee. Vaikka tukiviittomat tulevat viittomakielestä, ei niiden käyttö edellytä viittomakielen sääntöjen ja rakenteiden suoraviivaista noudattamista, vaan ne jäävät pois (Huuhtanen 2001, 26-27.)

On tärkeää, että tukiviittomat saadaan käyttöön mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta lapsen kielen ja puheen kehitystä pystytään tukemaan parhaalla mahdollisella tavalla. Siksi kielellistä kehitystä on tärkeää tarkkailla jo lapsen esikielellisestä vaiheesta alkaen. Viittomien oppiminen vaihtelee lapsilla yhtä paljon kuin puhutunkin kielen oppiminen. Useimmat lapset oppivat ensimmäisiä viittomiaan noin puolentoista vuoden ikäisinä. Jotkut oppivat jo aiemmin ja jotkut paljon myöhemmin. Puheen kehittyminen tukiviittomien käytön avulla on myös hyvin yksilöllistä ja riippuu kielellisen ongelman laadusta. Viittomien käyttö ja opettelu ei kuitenkaan hidasta puheen kehittymistä, vaan tukee sitä. Kun puheen kanava aukeaa ja lapsi alkaa paremmin tuottaa ja ymmärtää puhuttuja sanoja, viittomien käyttö vähenee ja jää vähitellen pois. (Huuhtanen 2001, 27, 38.)

5.2 Tukiviittomien opettelu ja käyttäminen

Kun lapsen kielellinen kehitys ei etene ikä- ja kehitystason mukaiseen tahtiin ja kasvattajilla nousee asiasta huoli, tulee asiasta keskustella lapsen vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuksen kasvattajat ja lapsen vanhemmat pohtivat yhdessä lapsen kehityksen tasoa ja siihen vaikuttavia asioita. Vanhempien kanssa sovitaan erityislastentarhanopettajan havainnoinnista ja arvioinnista, jonka perusteella aletaan miettiä mahdollisia tukitoimia lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamiseksi. Tukitoimista on erittäin tärkeää keskustella vanhempien kanssa, jotta molemmat osapuolet ymmärtävät niiden tarkoituksen ja sitoutuvat niiden käyttöön. Tukiviittomat ovat erinomainen apuväline ja menetelmä kielen kehityksen tukemiseen. Ne ovat helposti sisäistettäviä ja ne on helppo ottaa käyttöön. Kuitenkin niiden, kuten kaiken muunkin uuden opettelu vaatii jonkin verran aikaa ja panostusta. Siksi onkin tärkeää, että sekä lapsen vanhemmat että varhaiskasvatuksen kasvattajat sitoutuvat menetelmän opetteluun ja käyttöön. (Tetzchner & Martinsen 1999, 320, 324-325.)

Työnantajan tulee tarjota päiväkodin henkilökunnalle koulutusta, jotta he saavat tietoa puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien käytöstä ja taitoa niiden käyttöön. Tukiviittomien opettelu on mielenkiintoista ja nopeaa, mutta ei riitä että ainoastaan itse osaa tuottaa viittomia, tärkeää on myös ymmärtää toisen tuottamia viittomia. Siksi on tärkeää tarjota päiväkodin henkilökunnalle säännöllistä koulutusta tukiviittomien käytöstä. Myös lapsen vanhempien on tärkeää olla mukana lapsensa kielellisen kehityksen tukemisessa. Ei riitä, että lapsi oppii ja käyttää tukiviittomia vain päivähoitossa ollessaan, vaan niitä tulisi käyttää myös kotona. Perheiden suhtautuminen ja asenteet vaikuttavat suuresti siihen, miten menetelmä otetaan vastaan ja käyttöön. Siksi vanhempia on tärkeää ohjeistaa tukiviittomien käytöstä, niiden merkityksestä ja vaikutuksesta. (Tetzchner & Martinsen 1999, 320, 324-325.)

Opinnäytetyömme toimeksiantaja Pilke päiväkodit Oy, tarjosi työntekijöilleen koulutusta tukiviittomien käytöstä. Koulutukseen osallistui kaksi työntekijää, mutta tavoitteena oli, että jokainen työntekijä tulisi käymään kyseisen koulutuksen viittomien opettelusta ja käytöstä. Työntekijöiden koulutus oli juuri

samaan aikaan tuotoksemme valmistumisen kanssa, joten pystyimme loistavasti hyödyntämään työntekijöiden tuoreen tiedon esitellessämme ja perehdyttäessämme päiväkodin työntekijät kansion käyttöön.

6 KEHITTÄMISEN LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Valitsimme toiminnallisen opinnäytetyön, koska halusimme tehdä toimeksiantajallemme konkreettisen arjen apuvälineen, joka olisi hyödyllinen ja jäisi päiväkodin työntekijöiden käyttöön. Toiminnallinen opinnäytetyö sijoittuikin selkeästi ammatilliselle työkentälle, joka voi sisältää opastamista, ohjausta tai konkreettista toiminnan järjestämistä (Vilka & Airaksinen 2003, 9). Toiminnallisen opinnäytetyön produktin toteutustapa tuli miettiä niin, että se palvelee kohderyhmää mahdollisimman hyvin. Opinnäytetyömme produkti on tukiviittomakansio, jonka kehitimme ja kokosimme harjoitteluidemme yhteydessä. Valitsimme produktimme muodoksi perinteisen kansion, johon tukiviittomat on välilehtien avulla jaoteltu teemoittain, mikä selkiyttää ja helpottaa kansion käyttöä.

Idea opinnäytetyöllemme nousi omasta kiinnostuksestamme ja työelämän tarpeesta syksyllä 2015. Löysimme toimeksiantajan opinnäytetyöllemme nopeasti Pilke päiväkodit Oy:stä. Yritys oli meille tuttu, sillä Ilona oli jo opintojen ohella työskennellyt Pilke Koljolassa Nousiaisissa. Kävimme yhdessä keskustelemassa opinnäytetyöstämme Koljolan päiväkodin johtajan kanssa ensimmäisen kerran syyskuussa. Toimeksiantosopimus allekirjoitettiin marraskuussa, jolloin aloitimme myös suuntaavien opintojemme harjoittelun. Turussa oli syksyllä 2015 aloittanut toimintansa kaksi Pilke päiväkotia. Kristiina suoritti harjoittelun pääosin Hirvensalossa Pilke Tähtimetsässä, mutta osan myös Haritun Pilke Auringonnousussa sijaisena. Tällaisen toimeksiannetun projektin avulla pystyimme hyödyntämään osaamistamme enemmän, tuomaan innovatiivisuuttamme esille ja vahvistamaan ammatillista kasvuamme (Vilka & Airaksinen 2003, 16-17).

Päiväkodeissa, joissa opinnäytetyötämme kehitimme, oli havaittavissa lasten kielellisen kehityksen ongelmia, joten tarve työllemme oli todellinen. Opinnäytetyömme aihe on tärkeä niin oman ammatillisen kasvumme kuin työelämän tarpeen kannalta, joten motivaatiomme on ollut korkealla työtä tehdessämme. Aiheanalyysi eli aiheen ideointi oli meille helppoa, sillä kiinnostuksen kohteemme ovat samanlaisia ja kohderyhmä oli selvä. Lisäksi

aihe motivoi meitä suuresti, sillä se on hyödyksi meille tulevaisuuden työelämässä ja se syvensi meidän molempien asiantuntemusta sekä lisäsi ammatillista osaamistamme.

6.1 Kehittämismenetelmät

Käytimme opinnäytetyötä tehdessämme erilaisia kehittämismenetelmiä. Tutkimuksellisia menetelmiä emme käyttäneet, sillä muuten emme olisi pystyneet rajaamaan aihetta tarpeeksi ja työmäärä olisi kasvanut liian suureksi. Tukiviittomakansion kehittäminen ja koonti oli iso prosessi, joten rajasimme aiheen tarkasti heti prosessin alkumetreillä. Aiheemme laajuuden vuoksi huomioimme omien resurssien riittävyyden suhteessa toimeksiantajan toiveisiin ja kohderyhmän tarpeisiin.

Produktimme tärkeimmät kehittämismenetelmät olivat käytännön havainnointi, henkilöstön kysely ja teoreettiseen kirjallisuuteen tutustuminen. Lisäksi kyselimme toimeksiantajan toiveita ja päiväkotien työntekijöiden mielipiteitä kehittämisen aikana aktiivisesti. Aiempi kokemuksemme helpotti produktin tekoa, mutta alan kirjallisuuteen tutustuminen oli ensisijaisen tärkeässä asemassa kehittämistyössä. Luimme molemmat laajasti teoriatietoa erilaisista lähteistä saadaksemme mahdollisimman monipuolisen tietopohjan. Tutustuimme muun muassa varhaiskasvatukseen, varhaiserityiskasvatukseen, kielen kehitykseen ja sen tukemiseen, sekä erilaisiin puhetta korvaaviin ja tukeviin menetelmiin ja tietysti myös tukiviittomiin. Halusimme koota teoriapohjan laajasti tukiviittomien ympäriltä, jotta pystyimme paremmin kehittämään produktiamme näiden teorioiden pohjalta.

Teoriapohjaa varten pyrimme valitsemaan mahdollisimman uusia ja laadukkaita lähteitä, jotta saimme teoriaosuudesta mahdollisimman ajantasaisen. Oli ensisijaisen tärkeää tutustua monipuolisesti kirjallisuuteen, sillä sen avulla pystyimme suunnittelemaan ja kehittämään produktiamme oikeaan suuntaan mahdollisimman hyvin. Teoriatietoon tutustuminen ohjasi produktin tekoa, kun sen eri osien tekeminen perustui tietopohjaamme. Toisaalta opinnäytetyömme

laaja-alainen teoriaosuus mahdollistaa myös informatiivisen ja selkeän kokonaisuuden kaikille opinnäytetyötämme lukeville.

Kehittämismenetelminä käytimme käytännön työn havainnointia, sieltä nousevia tarpeita ja niistä koottua tuotosta eli produktia. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluukin itse raportin lisäksi kirjallinen produkti, tässä tapauksessa tukiviittomakansio päiväkodin henkilöstölle (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65). Harjoitteluissamme havainnoimme käytännön kautta nousevia tarpeita tukiviittomakansion sisältöön ja kokosimme näiden pohjalta kansion. Kehittämistehtävämme oli koota käytännön työväline päiväkodin henkilöstölle, jotta he pystyvät jokapäiväisessä työssään hyödyntämään tukiviittomia ja näin tukemaan jokaisen lapsen kielellistä kehitystä. Produktin kokoamisessa on tärkeää koota selkeä ja käytännöllinen kokonaisuus, jossa on otetaan huomioon kohderyhmän tarpeet ja toiveet (Vilkkä & Airaksinen 2003, 129).

Opinnäytetyötä ja produktia tehdessämme meillä oli kehittävä työote, jonka avulla pystyimme määrittämään tarkoituksenmukaisen teoriapohjan ja viitekehyksen sekä suhtautumaan kriittisesti omaan tekemiseen. Pyrimme työskentelemään kehittävällä työotteella ja käyttämään sopivia kehittämismenetelmiä saavuttaaksemme mahdollisimman onnistuneen produktin ja opinnäytetyön raportin. Lisäksi palautteen saaminen niin produktin koontivaiheesta ja lopputuloksesta sekä opinnäytetyöstä on tärkeää (Ilvonen 2007, 12). Tavoitteenamme oli kehittyä opinnäytetyöprosessin aikana niin palautteen antajina kuin vastaanottajina.

6.2 Aineisto ja kehittämisen materiaalit

Opinnäytetyötämme varten keräsimme aineistoa monesta eri lähteestä ja käytimme monipuolisesti lähdekirjallisuutta sekä muuta materiaalia kootessamme teoriapohjaa. Perehdyimme lähdekirjallisuuteen monipuolisesti ja jaoimme aineiston keruussa vastuualueet selkeästi. Tämän avulla pystyimme yhdistämään teoreettisen tietämyksemme käytäntöön, kehitimme itseämme ammatillisesti ja pohdimme opinnäytetyömme aihetta kriittisesti. Siksi perusteellinen aineiston kerääminen oli ensisijaisen tärkeää tavoitteidemme

kannalta. Aiheen rajauksen vuoksi otimme vain teoreettisen näkökulman käsiteltävään asiaan, ettei aihe kasva liian suureksi. Lisäksi käsitteiden määrittely, hyvä tietoperusta ja opinnäytetyöpäiväkirja ovat tärkeässä asemassa aineiston kannalta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 42-43.)

Produktimme koostuu tukiviittomakansioista, jossa yhdistyy tarvittava teoriapohja ja tukiviittomat. Se on opinnäytetyömme kehittämisen materiaali ja se on tarkoitettu käytännön työelämään arjen apuvälineeksi. Toiminnallisen opinnäytetyömme sisältääkin kaksi eri prosessia; produktin ja raportin. Produkti suunniteltiin ja toteutettiin ensin ja sen jälkeen raportoimme prosessista. Laajan aiheemme vuoksi rajaus oli ensiarvoisessa asemassa ja kiinnitimme siihen huomiota. Pohdimme eri näkökulmia ja merkityksiä suunnitellessamme viitekehyksiä työllemme. Tarkastelimme työmme aihetta varhaiskasvatuksen, varhaiserityiskasvatuksen, kielen kehityksen ja kielen kehityksen tukemisen näkökulmasta.

Selkeä viestintä ja vuorovaikutus työelämän toimeksiantajan kanssa oli merkittävässä asemassa produktimme ja opinnäytetyömme valmistumisen kannalta. Pyrimmekin kommunikoidaan rakentavasti ja ymmärrettävästi, sekä kirjallisessa viestinnässä käyttämään selkeää rakennetta ja ilmaisumuotoja. Päiväkotien työntekijöiden mielipiteiden kuuleminen ja heidän ammatillisen asiantuntijuutensa arvostaminen olivat erityisen tärkeitä ja huomioitavia seikkoja produktia toteutettaessa. Huomioimme nämä seikat esimerkiksi työntekijöille suunnatuilla kyselyillä sekä keskusteluilla arjen toiminnan ja työn lomassa. Näin saimme tuotoksestamme mahdollisimman hyödyllisen ja käytännönläheisen.

Teimme produktia varten keskenämme selkeän työnjaon materiaalin keräyksestä. Harjoittelussa teimme käytännössä materiaalin keräystä, kun havainnoimme sieltä nousevia tarpeita produktiamme varten. Lisäksi pyrimme pitämään yllä jatkuvaa keskustelua ja pohdintaa tukiviittomien käytöstä ja hyödyistä, sekä työntekijöiden kokemuksista ja näkemyksistä aihetta koskien. Käytännön työstä nousi produktiamme varten teemat, joiden mukaan jaoimme tukiviittomat selkeästi eri osa-alueisiin esimerkiksi päiväkodin päivärytmin mukaan. Teimme tämän lisäksi lyhyen vapaamuotoisen kyselyn päiväkotien

henkilöstöille, jotta produktimme olisi mahdollisimman tarkoituksenomainen. Kysely sisälsi avoimen kysymyksen, jonka avulla selvitimme henkilöstön erilaisia tarpeita ja toiveita tukiviittomakansiota varten. (Liite 2) Opinnäytetyömme kannalta työelämälähtöisyys on erittäin tärkeää, sillä se takaa produktimme onnistuneen lopputuloksen ja käytännönläheisyyden. Pystyimme harjoitteluissamme keräämään materiaalia suoraan työelämästä, mikä takasi opinnäytetyön kehittämisen perusteet ja työelämälähtöisyyden.

Teoriapohjan koonnissa hyödynsimme eri lähdekirjallisuutta, nettilähteitä ja omaa tietämystämme. Kristiina on aiemmin opiskellut Diakonia-ammattikorkeakoulussa viittomakieltä tulkin koulutusohjelmassa ja Ilona on käynyt tukiviittomakurssin. Lisäksi meillä on kontakteja eri viittomakielen ammattilaisiin, Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneisiin puhevammaisten tulkkeihin, joita konsultoimme työtä tehdessämme. Asiantuntijoita konsultoimalla saimme vielä lisää teoreettista syvyyttä aiheeseemme ja heiltä pystyimme tarkistamaan faktoja. Pyysimme heiltä palautetta ja kommentteja työstämme.

Materiaalin keräyksessä lähdekritiikki oli välttämätöntä, jotta saimme mahdollisimman totuudenmukaisen ja kattavan teoriapohjan. Valitsimme lähteiksi mahdollisimman tuoreita ja laadukkaita lähteitä. Lähdekirjallisuuteen tutustuessamme olimme molemmat hankkineet kirjallisuutta kirjastoista. Jaoimme ja vaihtelimme kirjallisuutta keskenämme, jotta molemmat saivat tutustua aiheeseen monipuolisesti, kuitenkin päällekkäisyyksiä välttäen. Näin pyrimme takaamaan mahdollisimman tehokkaan ja tasapuolisen työskentelyn.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä dokumentointi on merkittävässä asemassa. Tätä voi toteuttaa esimerkiksi opinnäytetyöpäiväkirjan, raportoinnin tai valokuvauksen avulla. Opinnäytetyöpäiväkirja on erittäin hyödyllinen väline opinnäytetyötä tehdessä. Siihen pystyy kirjaamaan kaikki tavoitteet, suunnitelmat, ideat ja muut työtä koskevat asiat, joihin on helppo jälkeenpäin palata. Olennainen osa dokumentointia on produkti eli tuotos ja sen raportointi sekä tutkimuksellisuus opinnäytetyössä. (Vilka & Airaksinen 2003, 82-83.) Meidän tavoitteenamme oli dokumentoida toiminnallisen opinnäytetyömme

tekoprosessi muun muassa raportoimalla ja valokuvaamalla produktin tekemisen vaiheita. Haimme opinnäytetyötämme varten tarvittavat tutkimus- ja valokuvausluvut. (Liite 1)

Kaikissa opinnäytetyön vaiheissa, niin materiaalin keräyksessä, dokumentoinnissa kuin työelämäkumppanin kanssa toimiessa, tulisi muistaa hyvät vuorovaikutustavat ja viestintätyylit. Toimiessa ammatillisesti tulee käyttää assertiivista viestintätyyliä, joka on tasapuolista, kaikkien oikeudet huomioon ottavaa vuorovaikutusta. Viestinnässä tulee olla vastuullinen, avoin ja kiinnittää huomio käsiteltävään asiaan sekä antaa palautetta aktiivisesti. (Huhtinen 2001, 35-36.) Opinnäytetyön jokaisessa tekovaiheessa pyrimme käyttämään assertiivista viestintätyyliä, jotta tasapuolinen ja selkeä vuorovaikutus niin työelämäkumppanien, opinnäytetyöparien kuin ammattikorkeakoulun opettajien kanssa olisi mahdollisimman selkeää ja tavoitteellista.

7 TUKIVIITTOMAKANSIO

Tässä luvussa kerromme tarkemmin produktista ja sen tarpeesta, tekovaiheista ja testaamisesta käytännössä. Toiminnallisen opinnäytetyömme produkti on tukiviittomakansio päiväkodin arjen apuvälineeksi. Produkti valikoitui työelämästä tulleen tarpeen ja oman kiinnostuksemme pohjalta. Meillä on molemmilla kokemusta varhaiskasvatuksesta ja siellä tarvittavasta kielen kehityksen tukemisesta. Lisäksi olimme molemmat erittäin kiinnostuneita tästä aiheesta, joka tukee vahvasti ammatillista osaamistamme. Idea tukiviittomakansiosta innosti ja motivoi meitä molempia ja ehdotimme itse harjoittelupaikkojemme johdolle tätä aihetta. Työelämäkumppanimme innostui aiheesta ja kertoi sen olevan todella ajankohtainen ja tulevan todelliseen tarpeeseen.

Valitsimme kielen kehityksen tukemisen apuvälineeksi tukiviittomat muutamastakin eri syystä. Tukiviittomat mahdollistavat vuorovaikutuksessa monikanavaisen kommunikoinnin, kun asian pystyy ilmaisemaan usealla eri tavalla. Näin puhe yhdistyy visuaaliseen ilmaisuun, mikä mahdollistaa viestin ymmärtämisen paremmin. Erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä tukiviittomien lisäksi ovat esimerkiksi kuvat. Me valitsimme kehittämistyöhömme tukiviittomat, koska meillä oli itsellä aiempaa kokemusta niistä ja mielestämme ne ovat ensisijaisen hyvä väline kielen kehityksen tukemisessa monestakin eri syystä. Muun muassa tukiviittomien käytön oppii helposti, niitä voi käyttää selkeästi puheen ohella ja niitä pystyvät lapset myös itse käyttämään.

Aloitimme produktin teon perehtymällä aihetta koskevaan kirjallisuuteen ja käytimme jo aluksi hyödyksemme aiempaa osaamistamme. Kristiina on opiskellut aiemmin viittomakieltä tulkin koulutusohjelmassa ja Ilona on käynyt tukiviittomien peruskurssin, joten molemmilla oli jo lähtötilanteessa tietämystä aiheesta. Aikaisempi tietämyksemme aiheesta auttoi työhömme kuuluneiden osa-alueiden rajaamisessa. Mielenkiintoinen ja laaja aihe vaati tarkkaa rajaamista muun muassa teoreettisten näkökulmien rajaamisessa ja varsinaisen produktimme kokoamisessa.

7.1 Produktin tekovaihe

Aloitimme produktin teon harjoittelupaikoissamme havainnoimalla ja tekemällä päiväkotien henkilöstölle pienen vapaamuotoisen kyselyn. (Liite 2) Kyselyissä toivoimme päiväkotien työntekijöiltä ehdotuksia ja toiveita kansion suhteen. Halusimme kunnioittaa heidän osaamistaan ja ammattitaitoaan ja olimme kiinnostuneita heidän näkökulmistaan ja ajatuksistaan. Kyselyn avulla halusimme ottaa päiväkotien henkilöstön huomioon heti projektimme alkuvaiheessa. Jaoimme kyselyt harjoittelupaikkojemme jokaiseen ryhmään ja kerroimme päiväkotien henkilökunnalle opinnäytetyöstämme, jota harjoitteluidemme yhteydessä teemme. Kyselyihin vastattiin vaihtelevasti. Toisista ryhmistä toiveita ja ideoita tuli paljon kun taas toisista ryhmistä vähemmän. Tähän vaikutti työntekijöiden aiempi tietämys ja kokemus aiheesta. Osa oli jo aiemmin työssään kohdannut ja käyttänyt tukiviittomia, kun taas osalla ei kokemusta ollut lähes lainkaan.

Kyselyn pohjalta produktin tekoon nousi seuraavia toiveita: leikit ja eri tekemiset (esimerkiksi kotileikki, autoleikki, aamupiiri, askartelu, metsäretki, eväsretki, pihalle), verbit, ruokailu, ruokasanasto, värit, eläimet, numerot, kysymyssanat ja tunteet. Erityisesti toivottiin päiväkodin arkea kuvaavia viittomia, joiden avulla pystyy kertomaan lapselle päivän kulun. (Liite 3) Lisäksi toivottiin ylimääräisenä erilaisia lauluja viittomin, mutta aikataulun tiukkuuden ja produktin laajuuden vuoksi jouduimme jättämään laulut produktista pois. Näiden kyselyjen tulosten, omien havaintojemme ja osaamisemme pohjalta aloimme koostamaan produktia.

Merkittävää produktin aloittamisessa oli selkeän rungon laadinta. Aloitimme käytännössä produktin teon ensin kokoamalla rakenteen ja sisällysluettelon kansiolle. Huomioimme siinä omien havaintojemme ja kyselyn perusteella tulevat teemat ja lisäksi mietimme rungon mahdollisimman selkeäksi päiväkodin arkea ajatellen. Produktin sisältöön tulivat seuraavat teemat; Johdanto, Tukiviittomien käyttö (teoriatietoa käyttäjälle), Aamupiiri (tervehdykset, viikonpäivät, kuukaudet, aika, vuodenajat, sää, numerot, värit, juhlat, päivärytmi), Siirtymät (vessasanasto, pukeutuminen ja vaatteet), Ohjaus

(kysymyssanat, kiellot ja komennot), Toiminta (retket, leikit, kulkuneuvot, liikunta, musiikki, satuhetki, askartelu, päiväunet), Ruokailu (ruokailuvälineet, aamupala, lounas, lihat, lisukkeet, välipala, leivät, juomat, hedelmät, vihannekset), Ihminen (perhe, persoonapronominit, tunteet), Adjektiivit, Verbit, Eläimet (hyönteiset).

Kansion alkuun kirjoitimme lyhyen johdannon ja teoreettisen ohjeistuksen kansion käyttäjälle. Johdannossa kerroimme kansion toteutuksen syistä ja periaatteista, joiden mukaisesti se on sekä suunniteltu että tehty. Kerroimme että se on tehty päiväkodin arjen apuvälineeksi osana sosionomiopintojen toiminnallista opinnäytetyötä. Johdannossa lukijalle perustellaan tukiviittomien käytön hyödyllisyys ja kannattavuus kielen kehityksen tukemisessa ja ongelmien ratkaisussa. Johdannon lisäksi kokosimme kansion käyttäjälle lyhyen ja ytimekkään teoreettisen ohjeistuksen tukiviittomien käytöstä ja siitä miten ne on kansiossa esitetty kuvin. Kerroimme myös tukiviittomien opetteluun tueksi muita kanavia, jotka voisivat olla kansiomme rinnalla hyödyllisiä. Pyrimme johdannossa ja ohjeistuksessa huomioimaan myös ne päiväkotien työntekijät, jotka tulevaisuudessa saavat kansiomme käyttöönsä ja toivottavasti ottavat sen työnsä apuvälineeksi. Harjoittelupaikkojemme työntekijöille esittelimme kansiomme, mutta näiden kirjallisten ohjeiden avulla myös muiden varhaiskasvatuksen ammattilaisten on tulevaisuudessa helpompi perehtyä kansioomme ja ottaa se käyttöön.

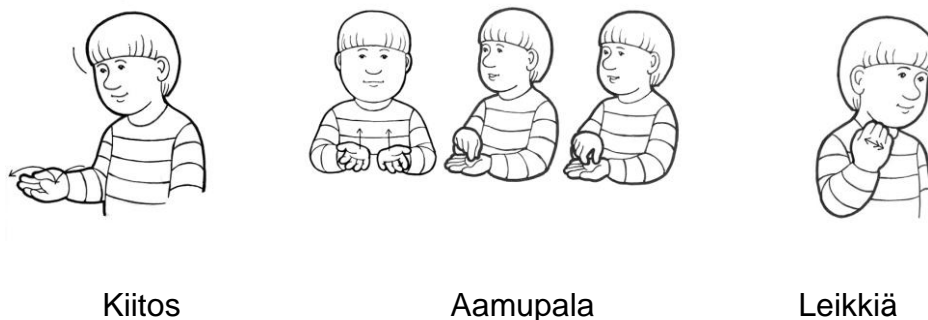
Produktin rungon rakentamisessa pohdimme paljon kansion laajuutta ja sen rajaamista suhteessa sen käyttötarkoitukseen. Halusimme saada kansiosta kattavan, mutta samalla helppokäyttöisen apuvälineen, josta olisi mahdollista nopeastikin tarkistaa jokin tietty viittoma. Päiväkodin arkeen mahtuu kuitenkin niin paljon tärkeitä ja oleellisia ohjaukseen liittyviä asioita ja teemoja, joita halusimme kansioomme saada, että päädyimme tekemään produktistamme mieluummin kattavan kansion kuin nopeasti selattavan ohjeen. Näin saimme kansioon paljon tärkeitä varhaiskasvatukseen kuuluvia teemoja ja viittomia, joita päiväkotien työntekijät olivat kyselyissämme toivoneet.

Kansion rungon ja teemojen muodostumisen jälkeen pääsimme keräämään itse viittomia kansioon. Viittomakuvien keräämisessä käytimme apuna Papunetin kuvatyökaluohjelmaa, josta kaikki kansion kuvat ovat peräisin. Kuvat ovat vapaasti käytettävissä ja niitä saa jakaa, mutta niiden kaupallinen käyttö on kielletty (Papunet 2015). Produktimme kuvien alkuperä on mainittu myös kansion ohjeistuksessa. Viittomien valinnassa pyrimme selkeyteen ja samankaltaisuuteen valitsemalla viittomakuvat, joissa esiintyy sama hahmo ja joissa esimerkiksi viittoman liike ja käsimuoto ovat mahdollisimman selkeästi esitetty. Kaikkia viittomakuvia ei löytynyt samalla hahmolla, mutta jokainen valitsemamme kuva on mahdollisimman selkeä ja tarkka. Kiinnitimme tähän erityistä huomiota, jotta kansion käyttäjän olisi mahdollisimman helppo opetella tai tarkistaa haluamansa viittomat kansiosta.

Sivujen asettelussa mietimme mahdollisimman selkeää toteutustapaa, jotta kansiosta voisi halutessaan ottaa sivuja suoraan näytille esimerkiksi päiväkodin seinälle. Jokaiseen kansion sivuun mahtuu kaksitoista viittomakuvaa. Pyrimme pitämään sivut selkeinä ja mietimme tarkkaan, montako kuvaa yhteen sivuun on hyvä laittaa. Teemoittain alaotsikoiden alle järjestetyt viittomakuvat asettelimme loogiseen järjestykseen. Laajempien otsikoiden kuten ”Verbit” ja ”Adjektiivit” alla olevat viittomat järjestimme aakkosjärjestykseen. Kansion laajuuden vuoksi selkeyteen kiinnitettiin erityistä huomiota. Valmiin kansion sivumääräksi muodostuikin 61 sivua.

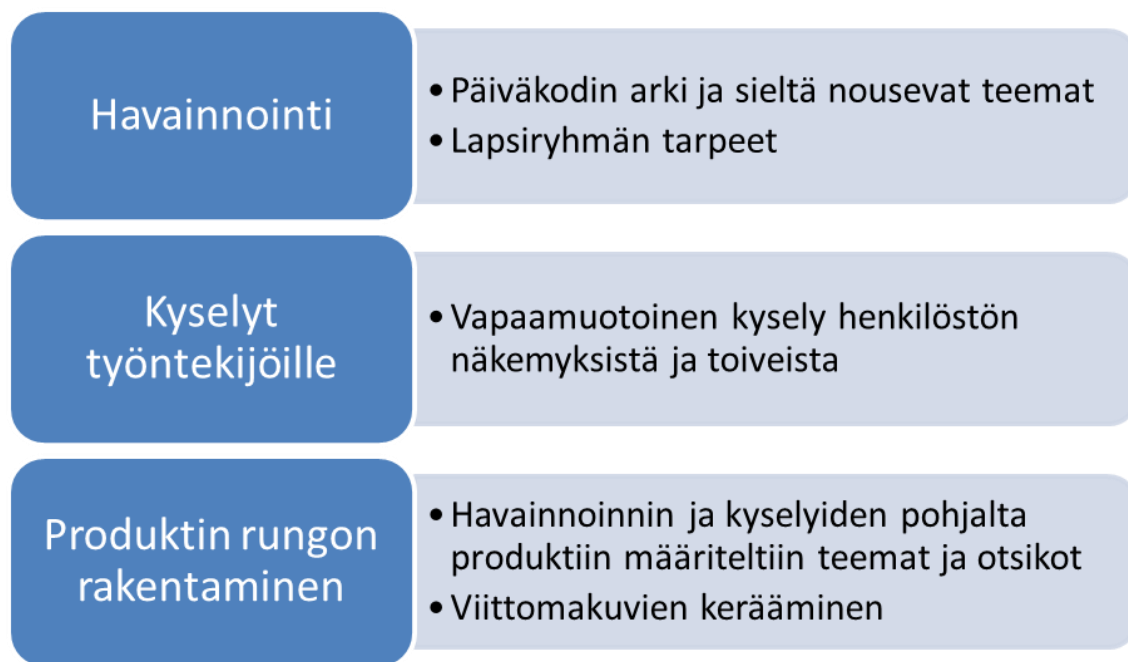
Päiväkodin arjessa varhaiskasvatuksessa struktuurilla ja järjestyksellä on suuri merkitys arjen toimintojen ohjauksessa ja sujuvuudessa. Tätä periaatetta noudatimme myös kansion rakenteen luomisessa ja kokoamisessa. Mietimme teemojen ja alaotsikoiden järjestyksen tarkasti päivärytmin mukaisesti. Myös alaotsikoiden alle viittomakuvat järjestettiin loogiseen järjestykseen toiminnan mukaisesti. Muutamia tärkeimpiä viittomakuvia on kansiossa esitetty enemmän kuin kerran, koska ne sopivat moneen eri teemaan ja koimme ne erityisen tärkeiksi sekä merkityksellisiksi ohjauksen kannalta. Esimerkiksi tukiviittomat ”kiitos”, ”aamupala” ja ”leikkiä” toistuvat kaksi kertaa kansion eri osissa. Kiitos-tukiviittoma on Aamupiirin ”Tervehdykset” otsikon alla ja lisäksi Ohjauksen

"Kiellot ja komennot" otsikon alla. Aamupala-tukiviittoma on Aamupiirin "Päivärytmi" otsikon alla ja myös Ruokailun "Aamupala" otsikon alla. Leikkiä-tukiviittoma on Aamupiirin "Päivärytmi" otsikon alla, sekä "Verbit" otsikon alla.

Kuva 1. Kansiossa toistuvat tukiviittomat.

Kymmenen viikkoa kestänyt harjoittelumme ajoittui marraskuusta helmikuuhun, katketen kahdeksi viikoksi joulun aikana. Olimme suunnitelleet havainnoivamme päiväkotien toimintaa ja jakavamme työntekijöille kyselyt ennen joulua 2015. Saimme havaintojemme pohjalta suunniteltua produktimme rakenteen suunnitelmamme mukaisesti ennen joulua. Myös työntekijöille tekemämme kyselyt saimme takaisin suunnitelman mukaisesti. Joululomamme aikana kokosimme kansiota tarkoituksenamme saada tuotos valmiiksi mahdollisimman nopeasti, jotta saisimme sen harjoittelupaikoissamme työntekijöiden käyttöön. Saatuamme produktin koottua, näytimme sen yhdelle Pilke päiväkodin johtajalle saadaksemme palautetta ja tarjotaksemme toimeksiantajalle vielä mahdollisuuden muutostoiveiden esittämiseen, kysymyksiin ja kommentointiin. Saimme kansiota positiivista palautetta jo tässä vaiheessa. Esittelyn ja palautteen jälkeen lähetimme tuotoksemme tulostettavaksi, hankimme konkreettiset kansiot ja niihin tarvittavat materiaalit. Saatuamme koottua kansiot konkreettiseen muotoonsa, saimme toimitettua ne päiväkoteihin.

Kuvio 1. Produktin tekovaihe

7.2 Valmis produkti ja palaute

Valmis tuotos meni helmikuussa 2016 kolmeen eri Pilke päiväkotien yksikköön; Koljolaan, Auringonnousuun ja Tähtimetsään. Harjoittelumme loppuvaiheessa pystyimme esittelemään ja ohjeistamaan henkilökuntaa kansion käyttöön ja kokeilemaan myös itse kansion toimivuutta käytännössä. Kokeilujakson jälkeen kyselimme suullisesti palautetta kansiosta ja saimme pääosin hyvää palautetta. Kansiota kuvailtiin laajaksi kokonaisuudeksi, jossa on hyvin huomioitu päiväkodin arkeen kuuluvat erilaiset asiat. Toisaalta kansion laajuuden vuoksi tukiviittomien opettelu on iso prosessi, johon täytyy panostaa kunnolla. Kansiossa oli esitelty tarpeeksi erilaisia viittomia, mutta saimme muutamasta kohdasta rakentavaa palautetta, esimerkiksi toiminta-osiossa olisi voinut olla lelujen siivoamiselle oma tukiviittomakuva. Palaute kansiosta oli erittäin tärkeää, ajatellen tulevaisuuden kehittämistyötä.

Lisäksi testasimme ja hyödynsimme itse monella tavalla kansiota harjoittelu- ja työpaikoissamme. Ilona käytti tukiviittomakansiota työskennellessään alle 3-vuotiaiden ryhmässä muun muassa arjen toimintojen ohjaamisessa ja ruokailutilanteissa. Lasten nuoresta iästä huolimatta he oppivat nopeasti muun

muassa viittomia ruuasta ja alkoivat käyttää niitä ruokailun lisäksi esimerkiksi kotileikeissä. Nopeasti lähes kaikki lapset osasivat muun muassa viittomat peruna, leipä ja maito. Ryhmässä ei ole kielen kehityksessä olevaa erityisen tuen tarvetta, mutta osalla lapsista puhe on hieman viivästynyttä ikätasoon nähden. Tukiviittomat ovat tähänkin erittäin hyvä tuki, sillä niiden visuaalisuuden avulla lapsi voi alkaa hahmottaa sanoja, mikä edesauttaa puheen tuottamista. Tämän vuoksi Ilona on ottanut tukiviittomakansion mukaan aamupiiriin ja moniin muihin tilanteisiin, kuten ruokailuun. Näin tarvittaessa on voinut tarkistaa tukiviittomat, joita ei juuri sillä hetkellä muista. Lisäksi Ilona teki omalle ryhmälleen tukiviittomakansiosta eri osioita käyttäen aamupiiriin lisäyksiä, kopioimalla sivut muun muassa viikonpäivistä, päivärytmistä ja vuodenajoista. Näiden avulla aamupiirissä päiväkodin henkilöstön on helppo käyttää puheen ohella tukiviittomia, kun ne voi tarkistaa seinällä olevista kuvista.

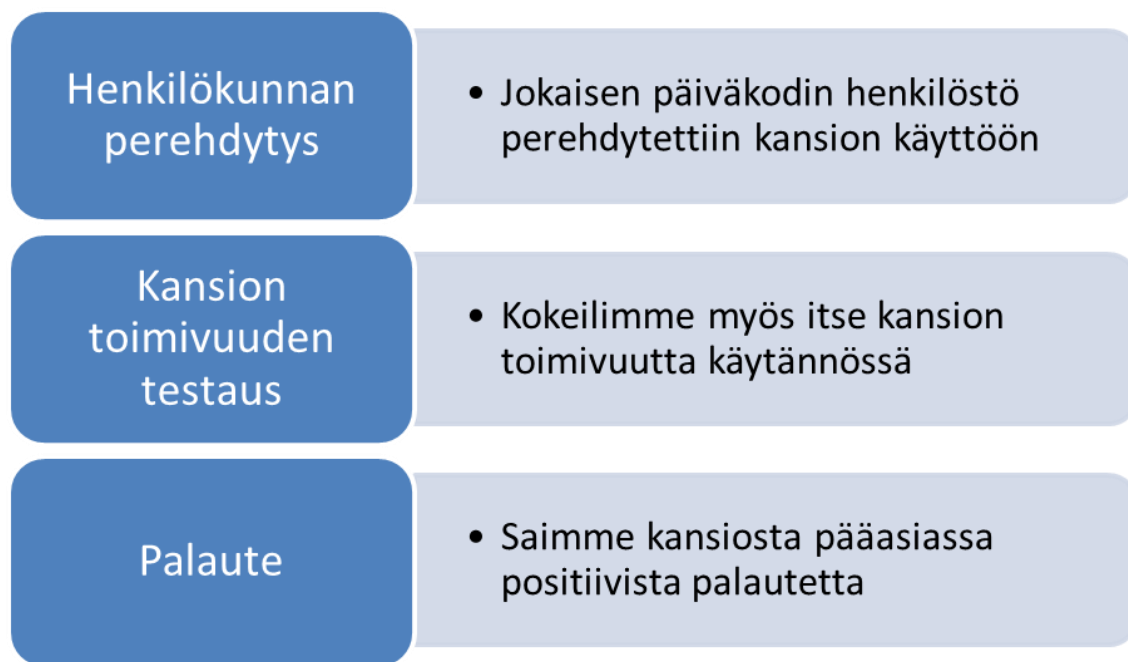

Kuva 2. Aamupiiri.

Koljolan päiväkodin alle 3-vuotiaiden ryhmän aamupiiri, jossa hyödynnetty konkreettisesti tukiviittomakansion sisältöä.

Kristiina käytti tukiviittomia 3-4-vuotiaiden ryhmässä aamupiiirissä ja toiminnan sekä ryhmän ohjauksessa. Aamupiiirissä käytettiin viittomia myös silloin kuin paikalla ei ollut kielellisiä vaikeuksia omaavia lapsia. Lapsille kerrottiin mitä tukiviittomat ovat sekä miten ja miksi niitä käytetään. Suurin osa lapsista oli kiinnostuneita viittomista ja opetteli niitä innoissaan. Tämä oli positiivinen huomio, sillä kaikkien lasten kiinnostus ja halu oppia viittomia ikään kuin neutralisoi tukiviittomien käyttöä lapsiryhmässä. Tällöin viittomien käyttö on koko ryhmän yhteinen asia, ei vain tukea tarvitsevien lasten kehityksen apuväline. Siirtymätilanteissa tukiviittomien käyttö oli erityisesti tarpeen, sillä kyseiset tilanteet olivat kielellisiä vaikeuksia omaaville lapsille haasteellisia. Esimerkiksi tukiviittomakansion sisältämät vaatekappaleita kuvaavat sivut olivat pukeutumistilanteissa käytännöllisiä. (Liite 4)

Ryhmissä oli lapsia, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi ja suomenkielen taito oli vaihtelevaa. Lapsilla, joilla kielitaito oli puutteellista, puhetta ei esiintynyt joko lainkaan tai se oli hyvin vähäistä. Suomen kielen sanoja esiintyi hyvin vähän tai ei ollenkaan. Heidän kanssaan tukiviittomia käytettiin spontaanisti lähes kaikissa vuorovaikutustilanteissa. Osa päiväkotien työntekijöistä alkoi myös käyttää tukiviittomia runsaasti erilaisissa arjen tilanteissa. Osa työntekijöistä myös kävi koulutuksen tukiviittomien käytöstä, joten heille kansiomme tuli loistavaan tilanteeseen tukemaan viittomien opettelua ja hyödyntämään koulutuksestaan saamia tietoja ja taitoja.

Kuvio 2. Valmis produkti ja palaute

7.3 Tulokset

Toiminnallisen opinnäytetyön kehittämisen tulokset eroavat monella tavalla tutkimuksellisen opinnäytetyön tuloksista. Kehittämisessä pyritään tuottamaan jokin tarpeellinen tuotos, jolla on konkreettista käyttöä. Tutkimuksen tulokset ovat useimmiten enemmänkin vain tutkimustulosten analysointia ja niistä tehtyjä tulkintoja. Toiminnallisen opinnäytetyön tulokset eivät synny tutkimuksellisin työottein vaikka tietoa kerättäisiinkin osittain haastatteluin. (Salonen 2013, 5-6.)

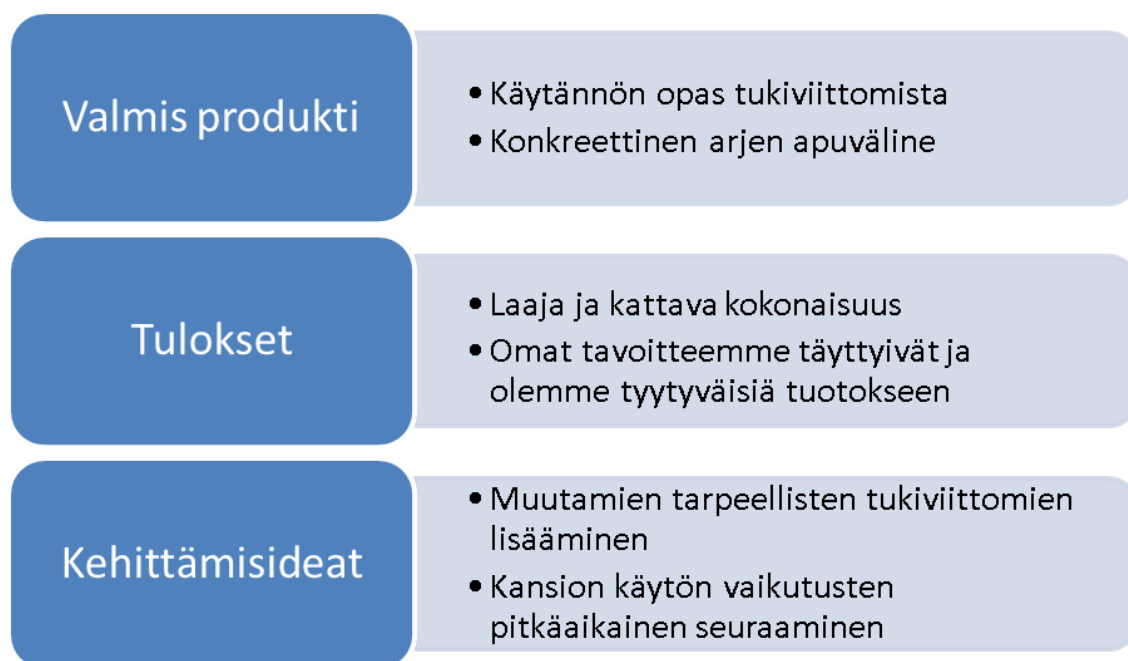
Toiminnallinen opinnäytetyö sisältää teoriapohjan lisäksi dokumentoinnin produktin vaiheista ja lopputuloksesta, joka voidaan toteuttaa aiheen mukaan vaikka oppaana tai tapahtumana (Vilka & Airaksinen 2003, 56-57). Mielestämme tärkeää onnistuneen produktin ja tuloksen lähtökohtana oli korkea motivaatio aiheesta ja selkeä keskinäinen työnjako. Lisäksi valmiin produktin mahdollistamiseksi tarvitaan suunnitelmallisuutta, kokonaisuuden hallintaa ja joustavuutta sekä käytettävissä olevien resurssien hyödyntämistä (Hakala 1999, 24-25).

Toiminnallisen opinnäytetyömme kehittämistyön tuloksena on produkti eli tuotos: tukiviittomakansio konkreettiseksi arjen apuvälineeksi päiväkoteihin, joissa suoritimme suuntaavien opintojemme harjoittelut. Produkti on käytännön opas tukiviittomista ja se sisältää tarvittavan teoriatiedon lisäksi tukiviittomat. Kansio tulee jokapäiväiseen käyttöön tukemaan lasten kielellistä kehitystä ja ehkäisemään ongelmien syntyä. Tuotos on toimeksiantajamme erittäin kovasti toivoma, joten sen kokoaminen oli erittäin perusteltua. Produkti otettiin harjoittelumme loppuvaiheessa toimintaympäristöissämme käyttöön ja opetimme käytännön työssä päiväkodin henkilöstölle tuotoksemme sisältöä ja sen käyttöä. Produktin teko- ja käyttövaiheista analysoimme opinnäytetyössämme pohjaten tuloksiamme teoriatietoihin. Tavoitteenamme oli laatia produkti huolella, jonka jälkeen alkaa vaiheittain kirjoittaa opinnäytetyötä ajan kanssa. Näin lopputulos on mahdollisimman hyvä, kun kirjoittamisprosessi oli käynnissä koko ajan, emmekä unohtaneet päämääräämme. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 67.)

Olimme laatineet produktimme suunnittelulle ja kokoamiselle tarkan aikataulun, jotta kansio ehtisi harjoitteluidemme aikana työntekijöiden kokeiluun ja käyttöön. Pysyimme aikataulussamme ja saimme produktin valmiiksi harjoittelumme aikana. Pehdytimme työntekijät kansion käyttöön ja ehdimme saamaan heiltä palautetta. Olisi kuitenkin ollut mielenkiintoista saada seurata kansion käyttöä ja siitä seuraavaa hyötyä lasten kielellisen kehityksen tukemisessa pidemminkin aikaa. Tämä olisi kehittämistyötä ajatellen tärkeä tutkimuskohde, että pystyttäisiin tutkimaan tukiviittomien hyöty kielen kehityksen tukemisessa pitkän aikavälin kuluessa. Tällainen tutkimuksen avulla pystyisi tulevaisuudessa vielä jatkokehittämään myös meidän produktiamme. Projektimme aika oli kuitenkin rajallinen ja saimme meille annetun ajan puitteissa ansiota koskevat tavoitteet täytettyä. Pystymme myös itse nykyisissä ja tulevaisuudessa työpaikoissamme hyödyntämään tuotostamme ja mahdollisesti jatkamaan sen kehittämistä.

Mielestämme onnistuimme hyvin saavuttamaan tavoitteemme ja olemme todella tyytyväisiä produktin lopputulokseen. Siitä tuli tavoitteidemme mukaisesti laaja ja kattava tukiviittomakansio, josta on apua päiväkodin arjessa kielen ja

puheen kehityksen tukemisessa. Tällainen käytännön työväline sopii hyvin työelämän tarpeisiin ja jatkossa se tulee ehkä käyttöön myös muissa päiväkodeissa. Saimme sovittua yhteisen työnjaon selkeäksi ja pysyimme aikataulussa. Olemme molemmat todella ylpeitä valmiista produktistamme, koska mielestämme se on onnistunut lopputulos, josta on oikeaa käytännön hyötyä päiväkodin henkilöstölle.

Kuvio 3. Tulokset

8 POHDINTA

Tavoitteenamme oli koota käytännönläheinen ja kielen kehitystä tukeva tukiviittomakansio, jota olisi helppo käyttää arjen tilanteissa. Mielestämme kehittämishankkeemme on kokonaisuudessaan onnistunut, omien kokeilujemme ja saamamme palautteen pohjalta. Alun perin kansion piti mennä vain harjoittelupaikkoihimme Pilke päiväkotien yksiköihin Nousiaisiin ja Haarlaan, mutta kansiolle oli todellista tarvetta myös Haritun yksikössä, joten se otettiin käyttöön myös siellä. Myös tämän perusteella kehittämistyömme oli onnistunut, kun tuotokselle oli myös muualla tarvetta. Lisäksi näissä yksiköissä oltiin tyytyväisiä kansioon, mutta saimme myös hieman rakentavaa palautetta. Palaute koski muutamaa kansiota puuttuvaa tukiviittomakuvaa. Tulevaisuudessa tuotoksemme kehittämisessä voisi huomioida tämän palautteen ja kehittää sitä sen mukaisesti.

Valmiista kansiota pyysimme palautetta myös kahdelta puhevammaisten tulkilta, jotta saimme konsultoitua myös eri alojen ammattilaisia ja näin otimme myös moniammatillisuuden huomioon. Puhevammaisten tulkit käyttivät tukiviittomia työssään, joten heillä on aiheesta laajasti tietoa. Saimme heiltä positiivista palautetta, heidän mielestään kansio on laaja ja kattava kokonaisuus varhaiskasvatukseen liittyvistä viittomista. Lisäksi he antoivat hyvää palautetta selkeästä rakenteesta ja hyvin jaotelluista otsikoista. Mielestämme oli tärkeää saada moniammatillinen mielipide tuotoksestamme, jotta saamme monipuolista palautetta eri ammattilaisilta. Moniammatillisuus on tärkeää huomioida, sillä varhaiskasvatuksessakin se näkyy vahvasti.

Kehittämistyömme oli sosiaalialan koulutuksemme näkökulmasta tarpeellinen ja hyödyllinen. Koko kehittämistyö oli meille sosionomeina ammatillisesti kasvattava ja opettavainen. Pystyimme hyödyntämään aiempaa tietopohjaamme ja toisaalta opimme prosessin aikana todella paljon uutta. Lapsen kielen kehitykseen ja siihen liittyviin ongelmiin ja tukimuotoihin perehtyminen oli antoisaa ja saimme siitä uusia näkökulmia myös perheiden kanssa työskentelyyn. Lapsen kehityksessä ilmenevät ongelmat vaikuttavat aina jollain tavalla koko perheeseen. Sosionomin koulutus antaa laajat

valmiudet toimia eri kohderyhmien kanssa. Kehittämistyömme laajensi vielä vahvasti osaamistamme lapsi- nuoriso- ja perhetyön kentällä ja etenkin varhaiskasvatuksessa lasten kielen kehityksestä ja sen tukemisesta. Tämä siis vahvisti ammatillista osaamistamme myös lastentarhanopettajan työnkuvaa ajatellen.

Lisäksi meidän, tulevien sosionomien, näkökulmasta tuotoksestamme on oikeaa käytännön hyötyä. Sosiaalialan työkenttä on hyvin laaja ja on ensiarvoisen tärkeää saada työvälineitä käytännön työhön. Meille oli alun perinkin hyvin tärkeää tehdä sellaista kehittämistä, josta on tulevaisuudessa todellista hyötyä ja siksi päätimme tehdä tutkimuksen sijaan kehittämistyötä. Tämänkin vuoksi olemme todella tyytyväisiä kehittämistyöhömmе, sillä kehitimme konkreettisen apuvälineen niin toimeksiantajallemme kuin myös itsellemme. Tuotoksemme suunnittelu ja kokoaminen oli alusta loppuun saakka mieluista ja olimme siitä hyvin innoissamme. On erittäin palkitsevaa saada huomata työmme todellinen hyödyllisyys.

Huomioimme koko prosessin aikana eettisen näkökulman työssämme ja toimimme niiden mukaisesti. Sosionomin tärkeä ammatillinen tavoite on apua tarvitsevien tukeminen ja siihen meidänkin kehittämistyömme pohjautuu lasten kielen kehityksen tukemisen muodossa. Sosiaalialan etiikkaan liittyvät periaatteet ovat: ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämänhallinta, syrjintä ja väkivallan vastustaminen, syrjäytymisen ehkäiseminen, asiakkaan yksityisyyden suojaaminen, asiakkaan osallisuus sekä asiakkaan itsemääräämisoikeus (Mäkinen ym. 2009, 186-187). Kehittämistyössämme huomioimme kaikkia näitä periaatteita ja työskentelimme ne huomioiden.

Varhaiskasvatuksen kenttä on laaja ja jatkuvasti muokkautuva. Tällä hetkellä esimerkiksi varhaiskasvatuslain uudistuksen myötä päiväkotien ryhmäkokoja aiotaan suurentaa, mikä tuo lisäpaineita alalle ja käytännön työhön. Tämä asettaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten työhön uudenlaisia haasteita, kun yhdellä aikuisella saa olla enemmän lapsia vastuullaan. Tämä vaikuttaa myös lasten kielen kehityksen tukemiseen, koska aikuisella on vielä vähemmän aikaa käytettävään yksittäisen lapsen huomioimiseen. Kehittämistyömme tuotos

onkin ensisijaisen hyvä apuväline tämän ongelman ratkaisuun, sillä sitä voidaan hyödyntää erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa. Tukiviittomakansiota on helppoa käyttää vaihtelevissa tilanteissa, kuten esimerkiksi aamupiirissä ja ruokailuissa, joissa kielen kehitystä voi tukea käyttämällä tukiviittomia kansiota hyödyntäen. Näin isommassakin lapsiryhmässä pystyy tukemaan puheen ja kielen kehitystä. Tästäkin näkökulmasta ajateltuna tuotoksemme on ajankohtainen ja hyvä työväline jatkuvasti muuttuvalle varhaiskasvatuksen kentälle.

Produktin kehittäminen on ollut kokonaisuudessaan antoisaa ja kehittävää. Ilona on kehittämisprosessin kautta kasvanut ammatillisesti ja oppinut paljon uutta. Lisäksi hän on saanut todella monipuolisen ja kattavan kuvan varhaiskasvatukseen liittyvästä lasten kielen kehityksestä ja siihen liittyvistä teemoista. Kansion kehittäminen on syventänyt tietämystä tukiviittomista ja vahvistanut niiden käyttöä käytännön työssä lastentarhanopettajana. Lisäksi hän kokee saaneensa kehittämistyön tuotoksesta myös itselleen merkittävän apuvälineen työhönsä, jonka avulla hän pystyy hyvin tukemaan lapsia puheen ja kielen kehityksessä.

Kristiina sai kehittämistyömme eri vaiheissa hyödyntää aiempia viittomakielen opintojaan. Hän oppi paljon uutta lasten kielellisestä kehityksestä ja siihen liittyvistä ongelmista, joihin tukiviittomat ovat oivallinen apuväline. Koko kehittämisen prosessi oli hänelle erittäin kasvattava ja varmuus sosionomin ja lastentarhanopettajan työhön lisääntyi huomasti. Työtä oli alusta loppuun saakka innostavaa tehdä, sillä aihe oli erittäin mielenkiintoinen ja motivaatio työn tekoon säilyi koko prosessin ajan. Lopputulos oli palkitseva, kun tekemämme työ sai myös toimeksiantajalta positiivista palautetta ja olemme siihen itse erittäin tyytyväisiä. Produktimme tulee käyttöön myös omassa työssämme ja voimme olla siitä ylpeitä.

Tukiviittomakansio on mielestämme onnistunut työväline varhaiskasvatukseen, sillä sen käytännönläheisyyden ja selkeän rakenteen vuoksi sitä on helppoa käyttää arjen työssä. Kansiota tuli laaja, 61 sivuinen kokonaisuus, joka sisältää lähes kaikki varhaiskasvatukseen liittyvät tukiviittomat teemoittain jaoteltuna

alaotsikoihin. Jos kehittämistyömme resurssit olisivat olleet suuremmat, olisimme kehittäneet tuotosta vielä laajempaan suuntaan. Olisimme esimerkiksi korjanneet muutaman rakentavasta palautteesta saamamme kehittämisehdotuksen ja olisimme lisänneet tukiviitottuja lauluja kansioon tai sen liitteeksi. Toisaalta nämä ovat nyt tulevaisuuden kehittämistyötä ajatellen hyviä näkökulmia kansion jatkokehittämiseen. Lisäksi kansion jatkokehittämisessä olisi merkittävää päästä seuraamaan tukiviittomakansion toimivuutta ja hyödyllisyyttä käytäntöön pitkällä aikavälillä. Tätä emme harjoittelumme rajallisen ajan vuoksi pystyneet harjoittelupaikoissamme havainnoimaan, mutta tulevaisuuden työssämme pystymme itse seuraamaan kansion käytöstä syntyviä hyötyjä.

Olemme molemmat todella tyytyväisiä kehittämistyön lopputulokseen. Itse kehittämistyö on myös ollut meille hyvin opettavainen ja antoisa prosessi ja sen kautta olemme saaneet vahvistettua ammatillista osaamistamme. Tavoitteemme olivat sopivan realistisia käytettävissä olleeseen aikaan ja resursseihin nähden. Motivaatiomme kehittämistyöhön on pysynyt korkeana koko prosessin ajan ja kiinnostuksemme aihetta kohtaan on vain lisääntynyt sen myötä. Lisäksi käyttämämme kehittämismenetelmät olivat tähän produktiin sopivia ja ne tukivat vahvasti prosessin etenemistä. Olemme pysyneet suunnittelemassamme aikataulussa ja molemmat ovat tehneet omat osuutensa kehittämistyöstä. Onnistuneeseen lopputulokseen vaikutti myös suuresti joustava ja saumaton yhteistyö niin meidän, kuin toimeksiantajan kanssa.

LÄHTEET

Finlex. www.finlex.fi > Lainsäädäntö > Ajantasainen lainsäädäntö > Varhaiskasvatustilaki

Hakala, J. 1999. Opinnäytetyö luovasti. Kehittämisen ja tutkimustyön opas. Tampere: Gaudeamus.

Heinämäki, L. 2000. Varhaiserityiskasvatus lapsen arjessa. Jyväskylä: Tammi.

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityspäivähoito - lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Stakes.

Helenius, Karila, Munter, Mäntynen & Siren-Tiusanen. 2001. Pienet päivähoitossa – Alle kolmi-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Helsinki: Sanoma Pro.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2014. Leikin käsikirja. Juva: PS-kustannus.

Huhtinen, P. 2001. Neuvottelijan vuorovaikutustaidot. Aaltospaino.

Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2012. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus.

Huhtanen, K. 2001. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhaten taitteessa. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Ilvonen, A. 2007. Miten tiedotan? Yhdistystoimijan tiedottamisopas. Vantaa: Opintotoiminnan Keskusliitto Ry.

Jantunen, T. 2003. Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen. Helsinki: Finn Lectura.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: PS-kustannus.

Koivunen, P-L. & Lehtinen T. 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: PS-kustannus.

Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen T. (toim.) 2004. Mistä on pienten sanat tehty. Lasten äänteellinen kehitys. Porvoo: WSOY.

Kunnari, S. & Savinainen-Makkonen T. (toim.) 2012. Pienten sanat. Lasten äänteellinen kehitys. Juva: PS-kustannus.

Launonen, K. & Korpjaakko-Huuhka, A. 2003. Kommunikoinnin häiriöt. Syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Tampere: Palmenia.

Loukusa, S. & Paavola, L. (toim.) 2011. Lapset kieltä käyttämässä. Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Juva: PS-kustannus.

Mäkinen, P; Raatikainen, E; Rahikka, A; Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOY

Papunet 2015. Viitattu 26.10.2015. Kuvatyökalu. www.papunet.net > Materiaalia > Kuvatyökalu.

Pihlaja, P. & Viitala, R. 2004. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: WSOY.

Roskos, K. & Christie, J. 2007. Play and literacy in early childhood. Research from multiple perspectives. United States of America: Lawrence Erlbaum Associates.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 9.11.2015. www.turkuamk.fi > Tutkimus, kehitys ja innovaatiot > Julkaisut > Ladatuimmat ja ostetuimmat julkaisut vuonna 2014

Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen, T. & Ketonen, R. 2003. Joko se puhuu? Jyväskylä: PS-kustannus.

Siiskonen, T.; Aro, T.; Ahonen, T. & Ketonen, R. 2014. Joko se puhuu? Jyväskylä: PS-kustannus.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 10.3.2016 www.thl.fi > Julkaisut > Julkaisuarkisto Julkari > Hae julkaisuja > Vasu > Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Terveyskirjasto 2015. Puheen ja kielen häiriöt lapsella. Viitattu 2.11.2015. www.terveyskirjasto.fi > Lapset > Oireita ja vaivoja > Artikkelien selaus aakkosjärjestyksessä P > Puheen ja kielen häiriöt lapsella

Terveyskirjasto 2016. Kielen ja kommunikaation kehitys. Viitattu 6.3.2016. www.terveyskirjasto.fi > Lapset > Kotineuvola > Kielen ja kommunikaation kehitys.

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Hakapaino Oy.

Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Helsinki: Hakapaino Oy.

Viittala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampere University Press.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Wearmouth, J. 2012. Special Educational Needs the basics. London: Routledge

Woolfson, R. 2003. Pienten puhetta. Kielen kehitys eleistä sanoiksi. Helsinki: Otava.

Liite 1. Tutkimuslupa

Tutkimuslupa

Kristiina Elo

Ilona Tuominen

Olemme Turun ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja teemme opinnäytetyömme Pilke päiväkodit Oy:lle. Suoritamme suuntaavien opintojemme harjoittelun toimeksiantajamme eri yksiköissä Nousiaisissa Koljolan päiväkodissa ja Turun Haarlassa Tähtimetsän päiväkodissa. Toiminnallinen opinnäytetyömme aiheena on tukiviittomien käyttö päiväkodin arjessa ja tavoitteenamme on koota tukiviittomakansio toimeksiantajamme käyttöön. Opinnäytetyömme ohjaava opettaja on Jaana Laukkanen.

Kokoamme aineiston opinnäytetyötämme varten havainnoimalla käytännön työtä ja keskustelemalla henkilökunnan kanssa. Havainnointi ja aineiston kokoaminen tapahtuu Pilke päiväkodit Oy:n kahdessa toimintayksikössä. Osallistuva havainnointi tapahtuu päiväkodin arjessa toimiessamme.

Toimintamme pohjautuu sosionomien ammattieettisiin periaatteisiin ja noudatamme niitä opinnäytetyöprosessissamme. Lisäksi noudatamme ehdotonta vaitiolovelvollisuutta jokaisessa opinnäytetyön vaiheessa. Kenenkään opinnäytetyötämme varten havainnoimaamme ja haastattelemaamme henkilöä ei mainita, eikä heitä voi tunnistaa opinnäytetyöstämme.

Haemme siis tutkimuslupaa opinnäytetyömme aineiston keruuta varten Pilke päiväkodit Oy:ltä.

Tarja Lammila Tarja Lammila

Allekirjoitus ja nimenselvennys

17.11.2015 Nousiainen

Aika ja paikka

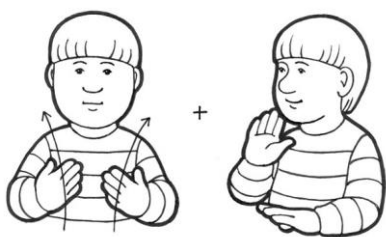
Liite 2. Kysely päiväkodin henkilöstölle.

Hei! Teemme toiminnallista opinnäytetyötä ja tarkoituksenamme on koota päiväkodin arkeen sopiva tukiviittomakansio.

Millaisia ehdotuksia/toiveita/ajatuksia ryhmällänne olisi kansiota varten?
Millaisista teemoista toivoisitte tukiviittomia?

Kiitos mielipiteistänne!

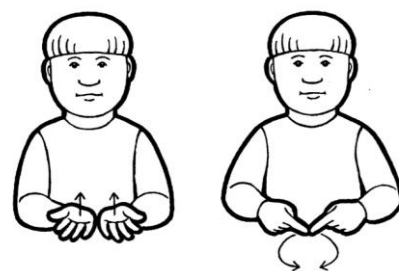
Terveisin, Ilona ja Kristiina

1. päiväkotia

2. aamupala

3. aamupiiri

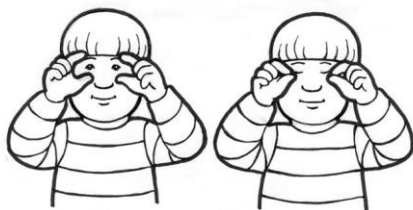
4. leikkiä

5. ulkoilu

6. pääruoka

7. nukkua (päiväunet)

8. välipala

9. leikkiä

10. ulkoilu

11. mennä

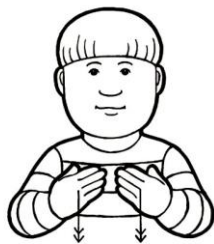

koti

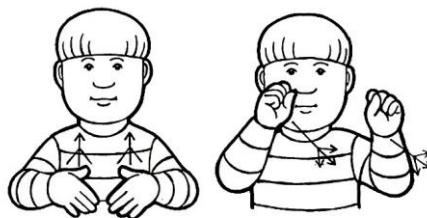
PUKEUTUMINEN JA VAATTEET

Liite 4. Pukeutuminen ja vaatteet -
tukiviittomat

57

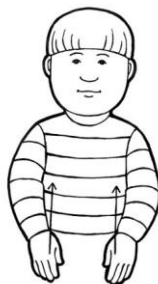
pukea

riisua

vaatteet

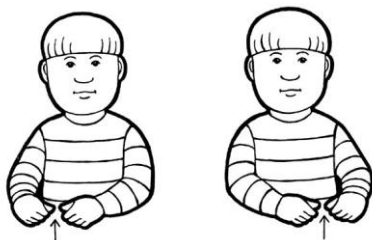
housut

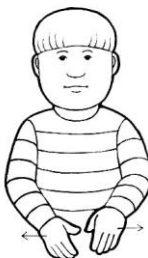
pusero

sukat

sukkahousut

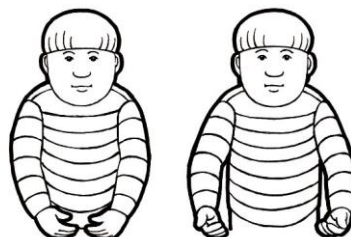
alushousut

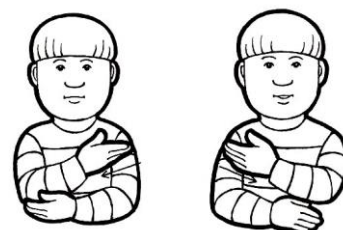
hame

tossut

shortsit

t-paita

takki

haalarit

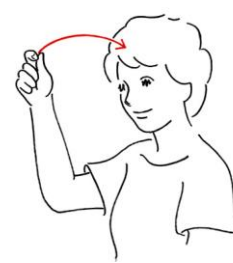
vetoketju

lapaset

sormikkaat

lippalakki

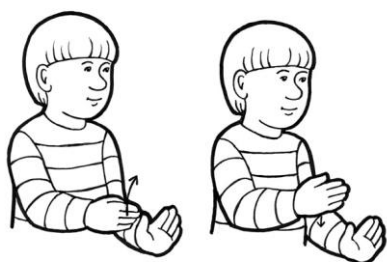
pipo

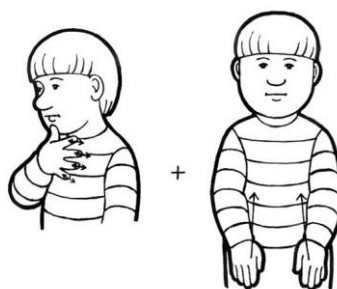
huivi

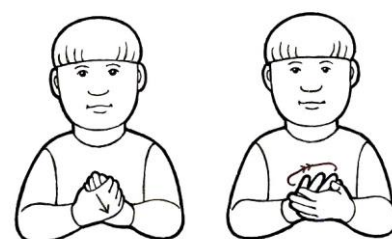
kengät

saappaat

kurahousut

kurarukkaset